
Akceleratory w fizyce materiałów

Andrzej Turowski

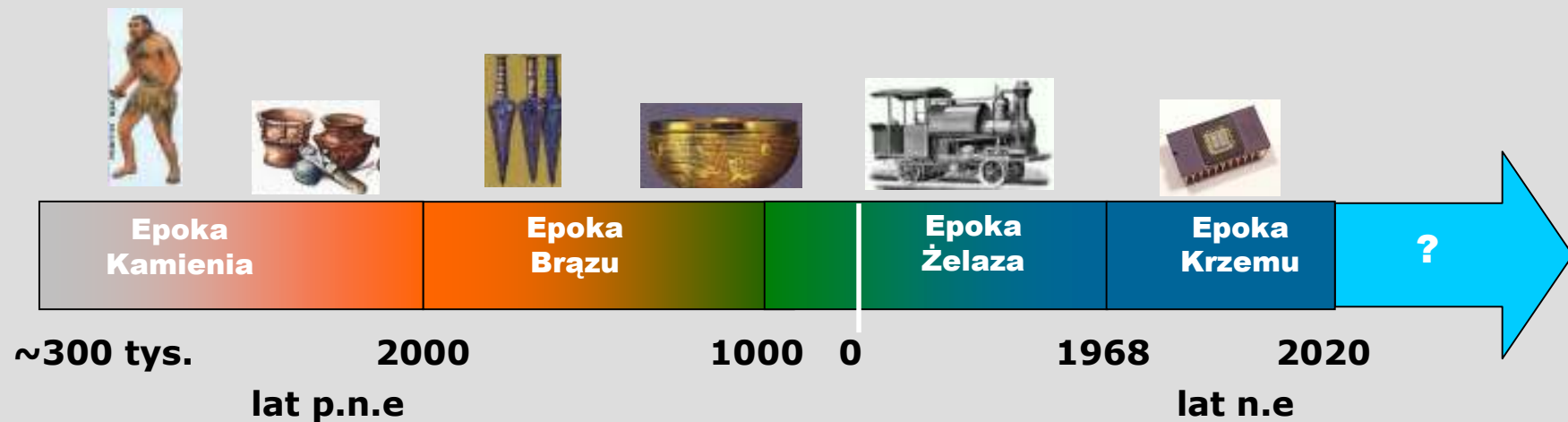
*Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych
Warszawa*

&

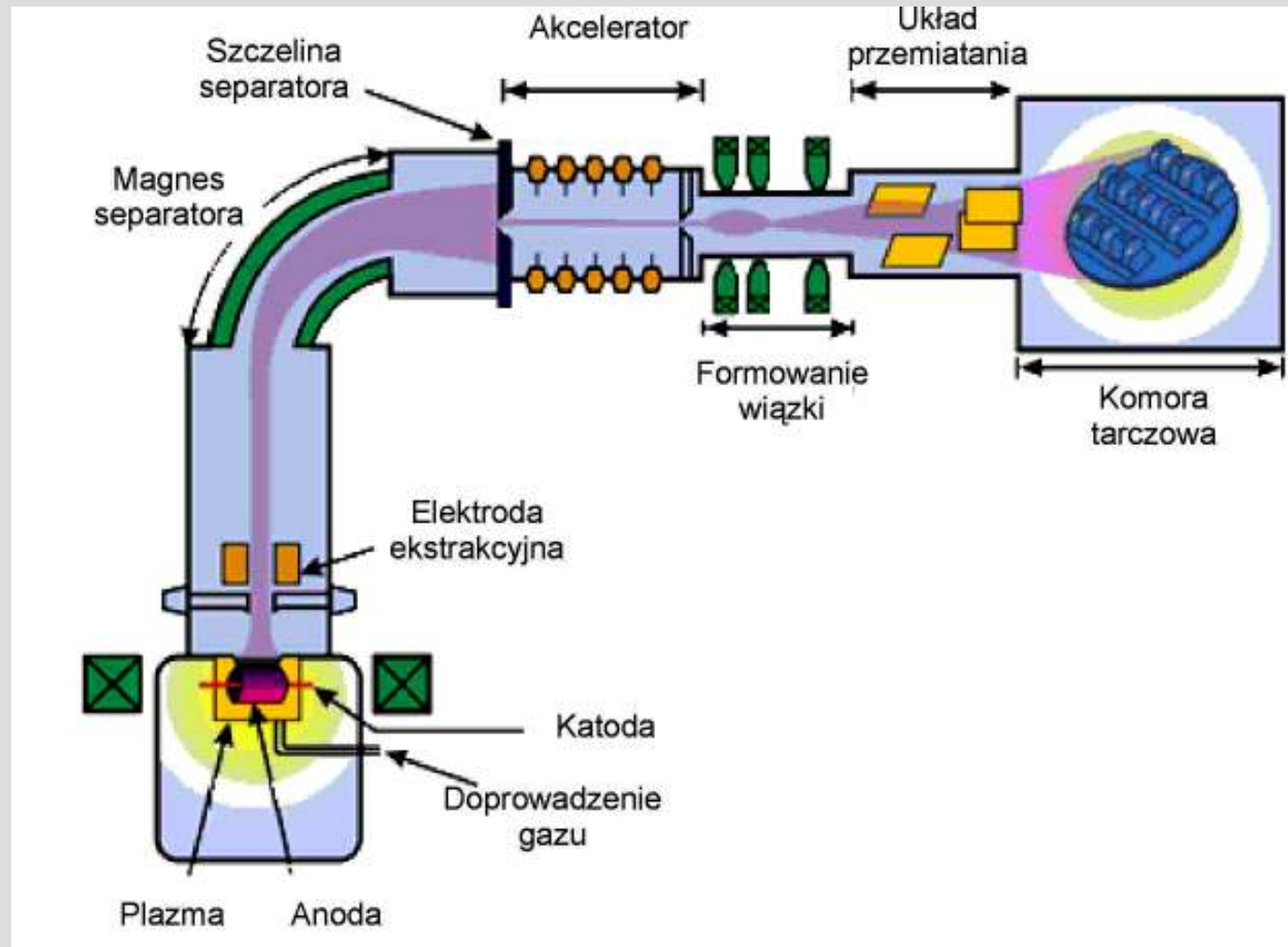
*Instytut Problemów Jądrowych im. A. Sołtana
Świerk/Otwock*

O postępie cywilizacji decydują
**materiały wykorzystywane przez ludzi
do wytwarzania narzędzi**

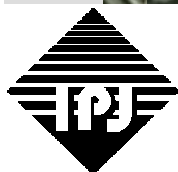
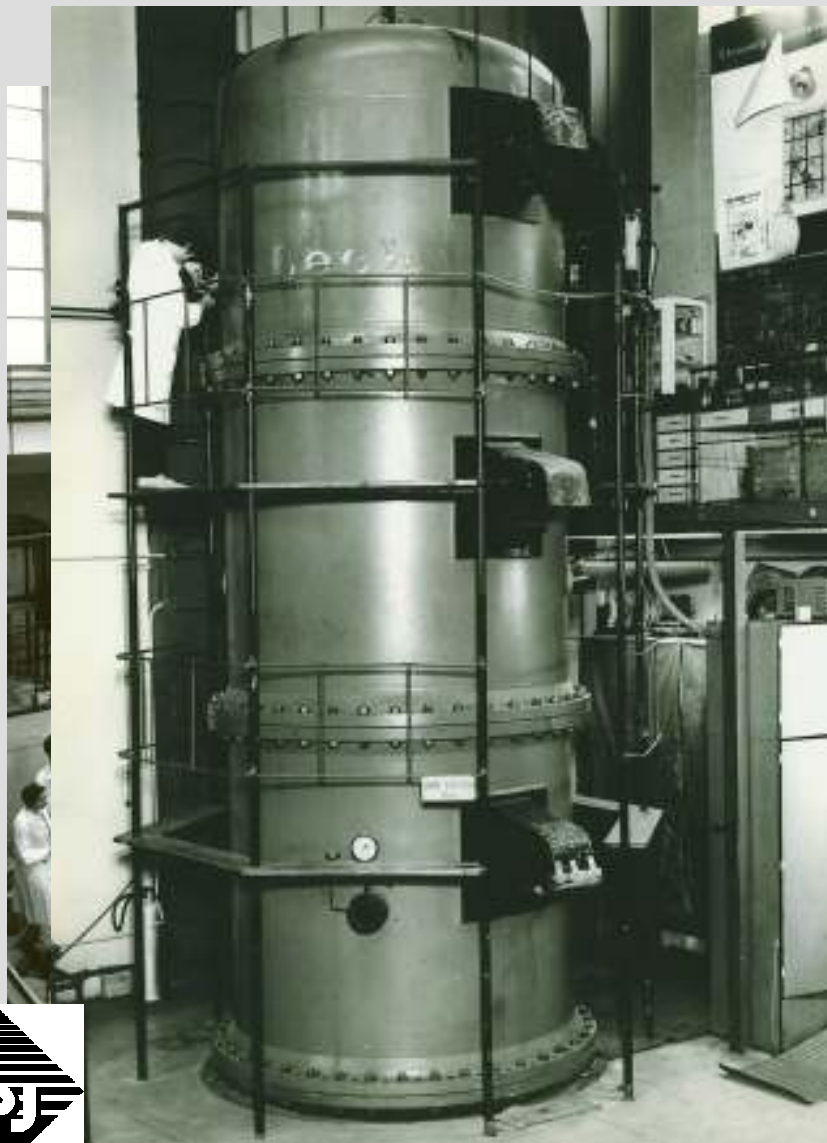

Fizyka materiałów

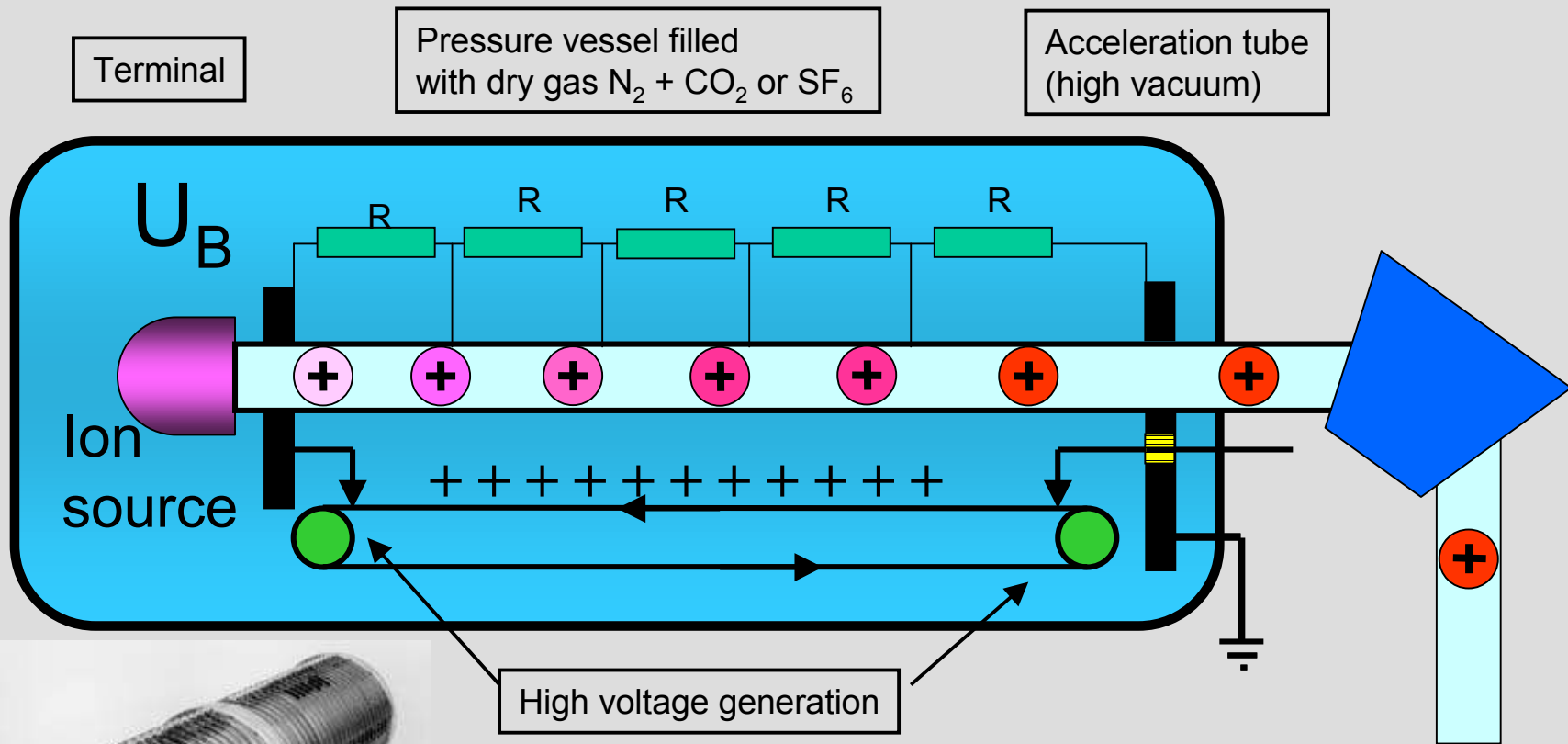
Akcelerator jonów

Dawne akceleratory

Akcelerator Van de Graaffa

Jakie akceleratory stosujemy w badaniach materiałowych?

❖ **Implantatory jonów**

Napięcie przyspieszające: 50 - 500 kV

Natężenie prądu wiązki może przekraczać 250 mA

Naświetlana powierzchnia kilka tys. cm²

❖ **Akceleratory wysokich energii**

Napięcie przyspieszające: 1 - 6 MV

Energia przyspieszanych jonów może przekraczać 100 MeV

Akceleratory w fizyce materiałów

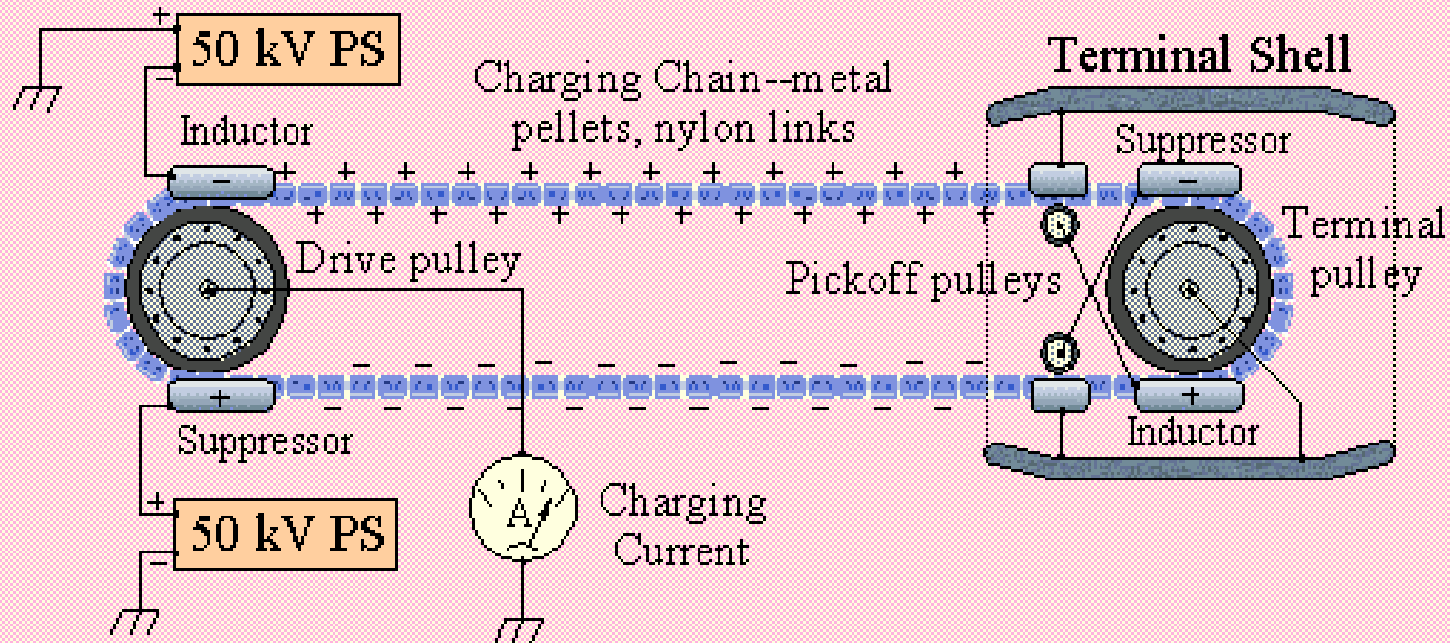

National Electrostatics Corp.

NEC

Pelletron Charging System (Positive configuration shown)

Model 3SDH
tandem Pelletron
Channeling RBS

NEC Pelletron Accelerator Systems provide high quality ion and electron beams with energies from 10's of keV to 100's of MeV

Akceleratory w fizyce materiałów

HIGH VOLTAGE ENGINEERING

Particle Accelerator Systems, Amersfoort, The Netherlands

Singletron accelerators up to 6.0 MV

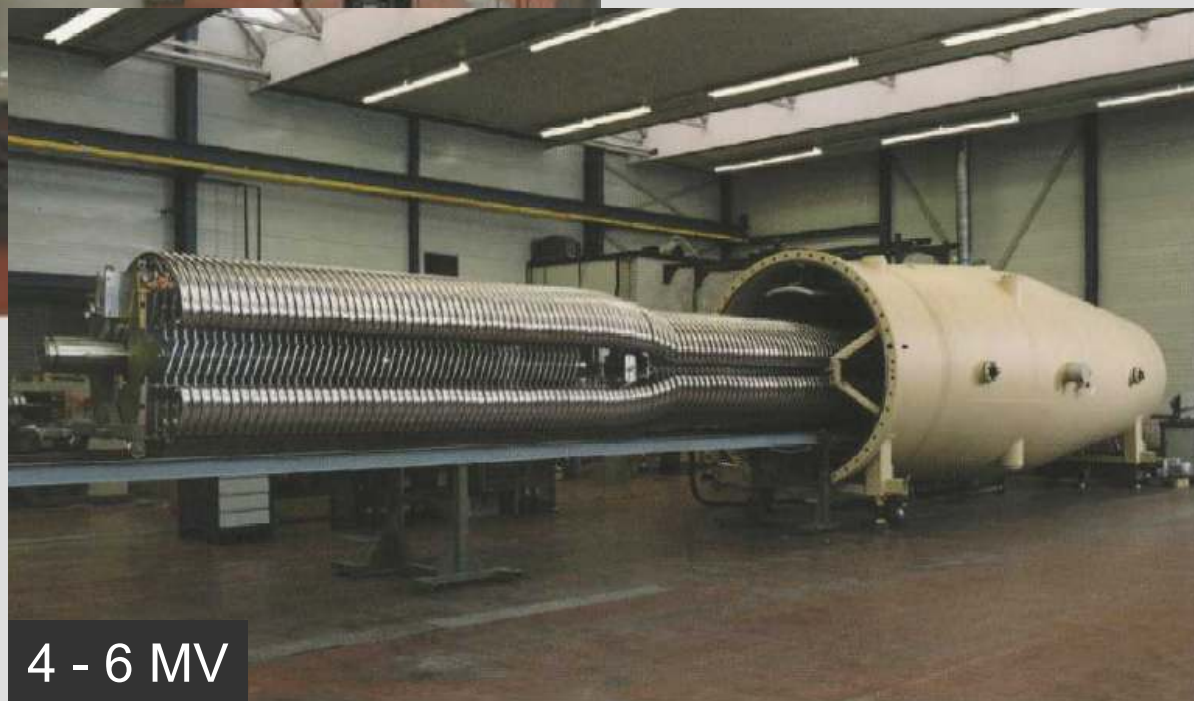

Tandetron tandem accelerators

1 - 3 MV

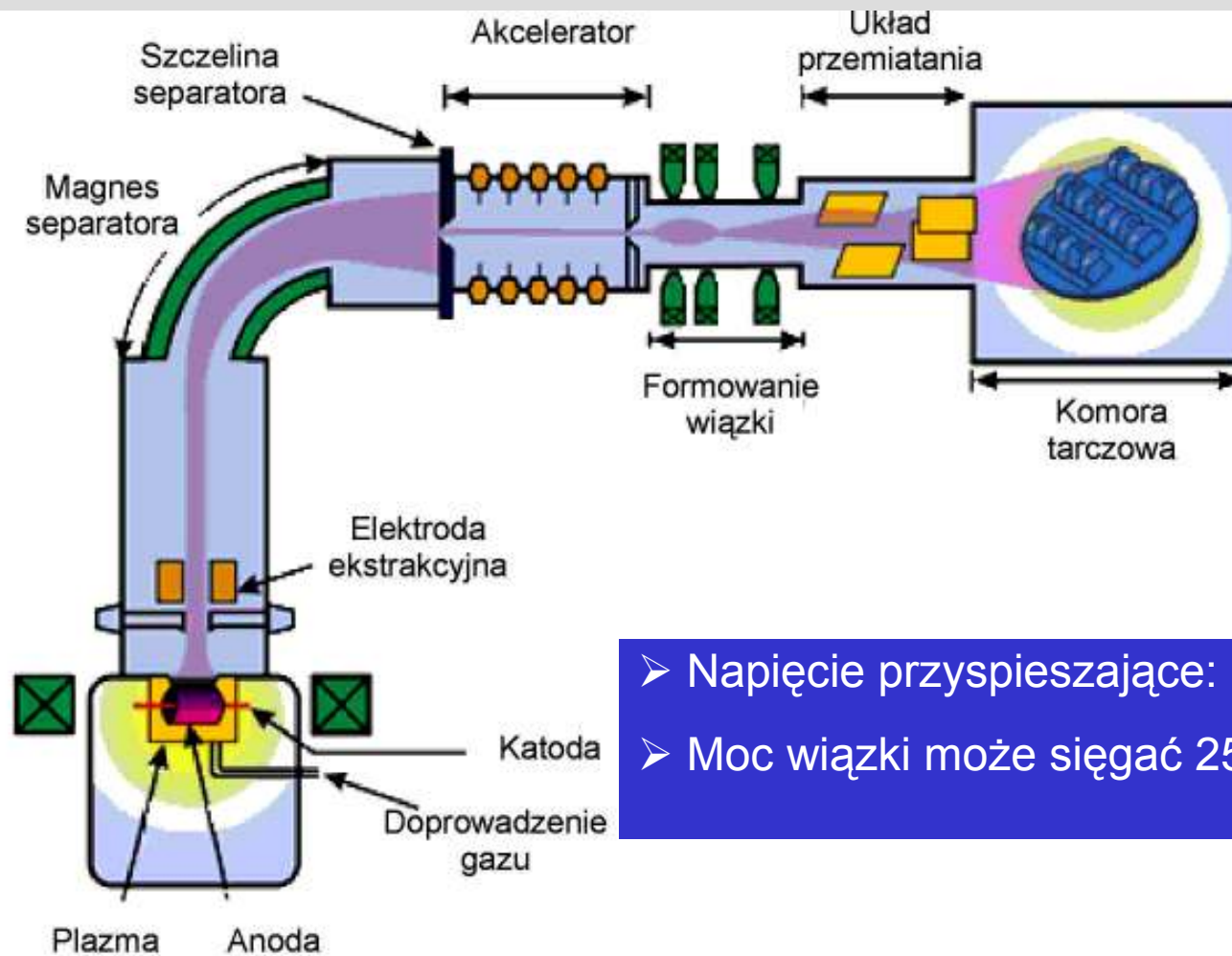
4 - 6 MV

Moc wiązki do 25 kW

Do czego służą akceleratory w fizyce materiałów?

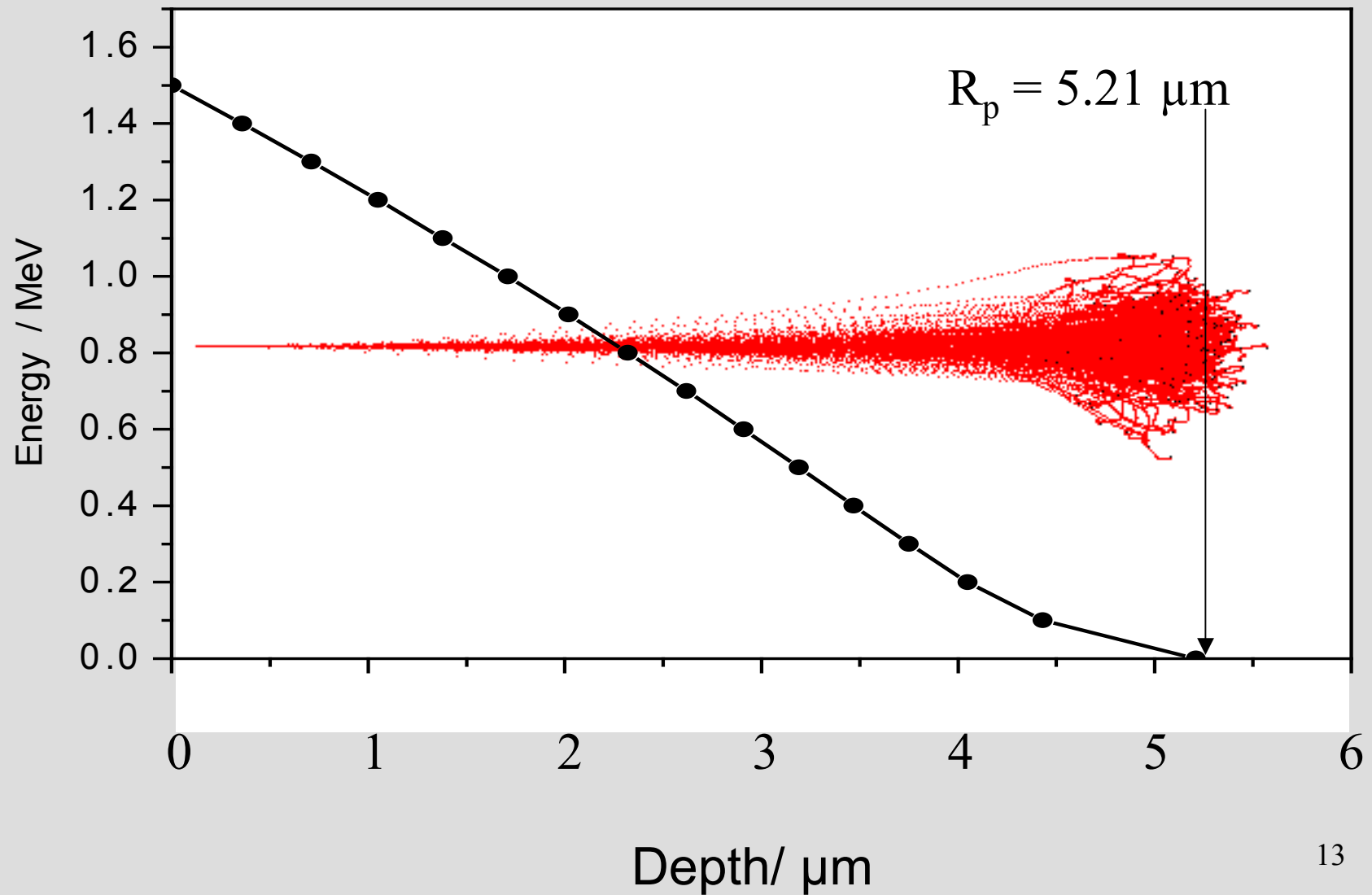
- ❖ Modyfikacja warstw powierzchniowych ciał stałych
Ion Beam Modification of Materials
- ❖ Mikroanaliza warstw powierzchniowych
Ion Beam Analysis

Implantator jonów

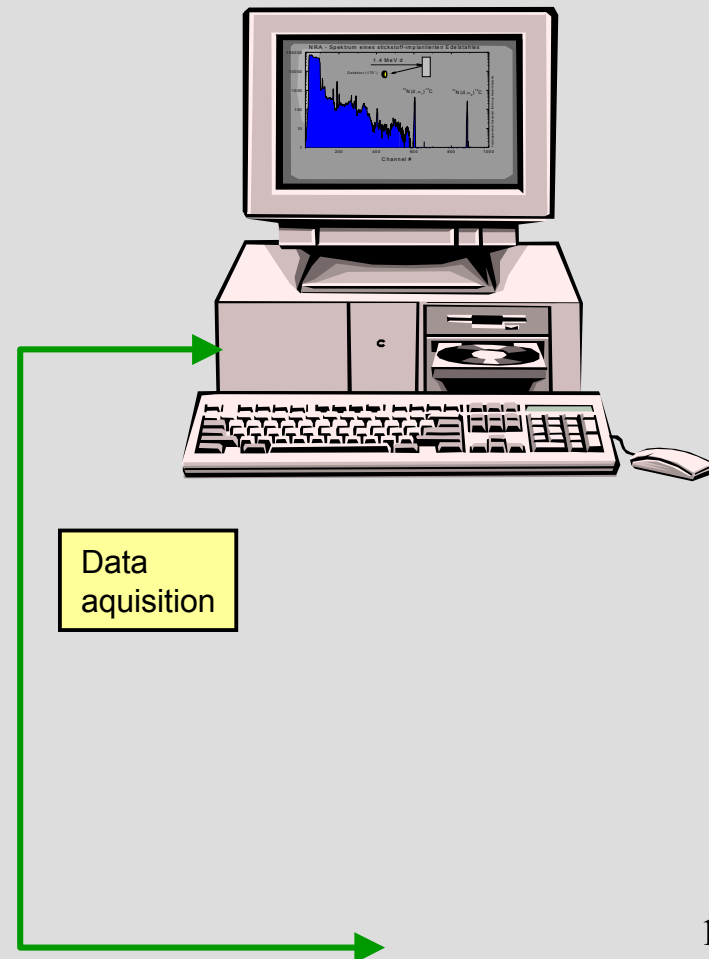
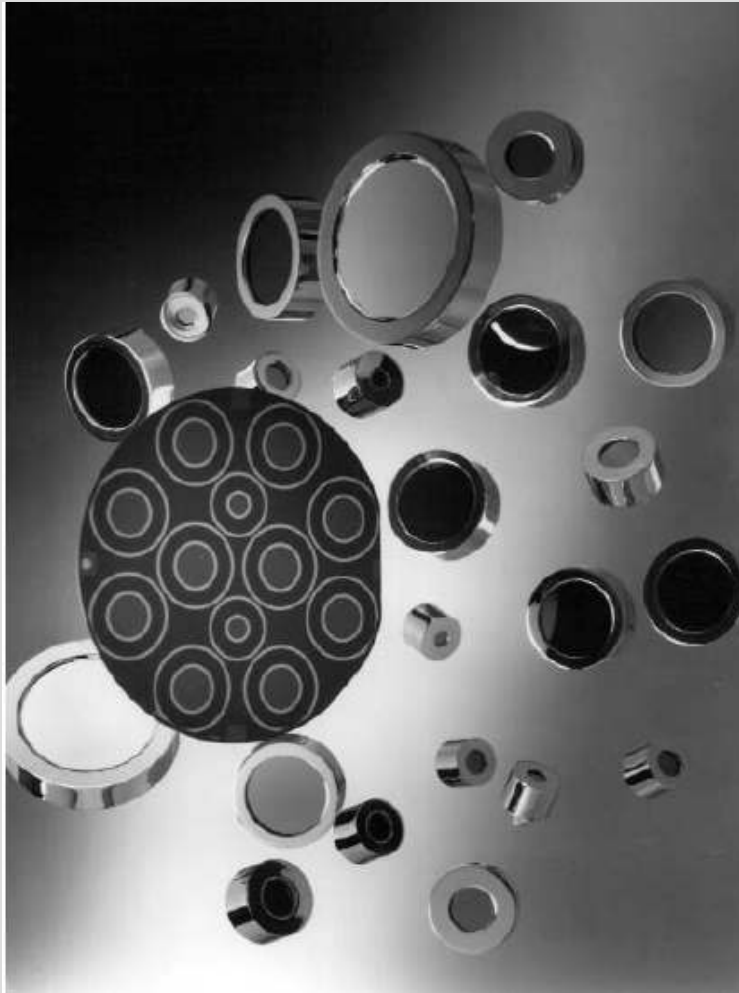
- Napięcie przyspieszające: 100 - 500 kV
- Moc wiązki może sięgać 25 kW

Energy - Depth – Relation for 1.5 MeV He-ions in Si

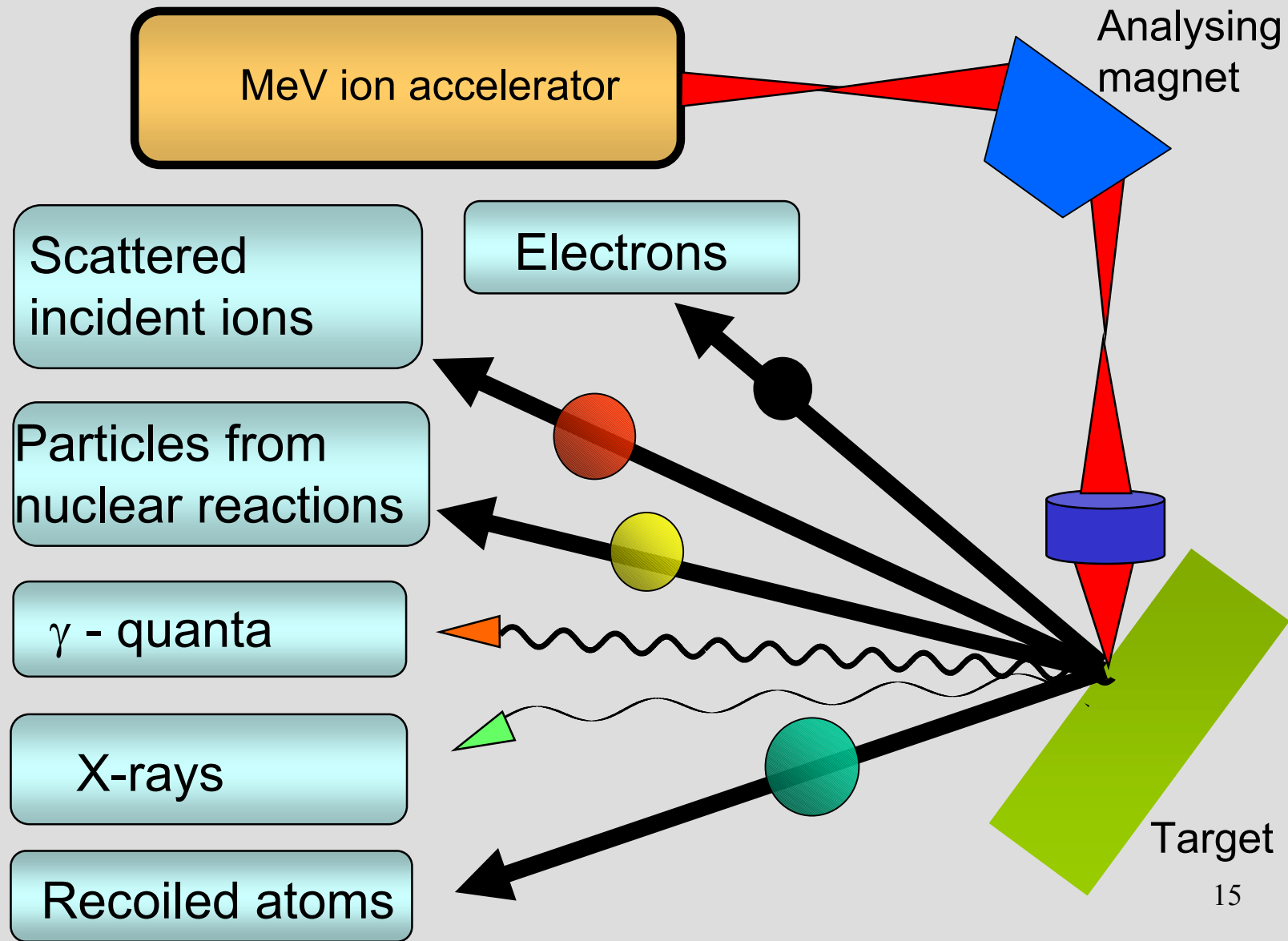

Mikroanaliza jądrowa – Ion Beam Analysis

Ion Beam Analysis with MeV- ions

Mikroanaliza jądrowa – Ion Beam Analysis

Jest to unikalna metoda badawcza pozwalająca na (zazwyczaj) nieniszczącą analizę warstw powierzchniowych o grubościach poniżej 2 μm a w szczególności na:

- ilościową analizę pierwiastkową
- wyznaczanie głębokościowych rozkładów koncentracji składników próbek
- badanie struktur defektowych kryształów

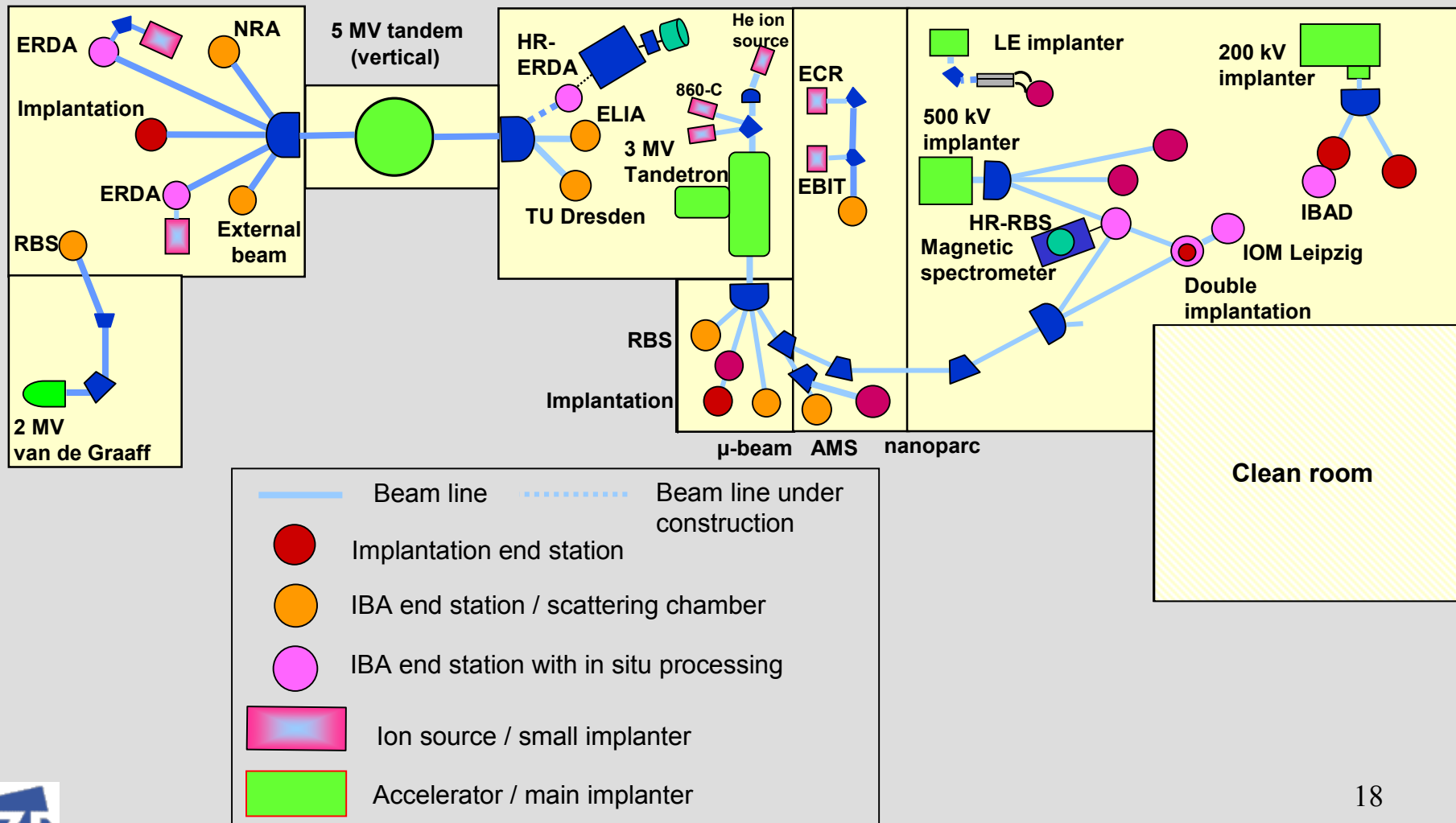

Ośrodki badawcze

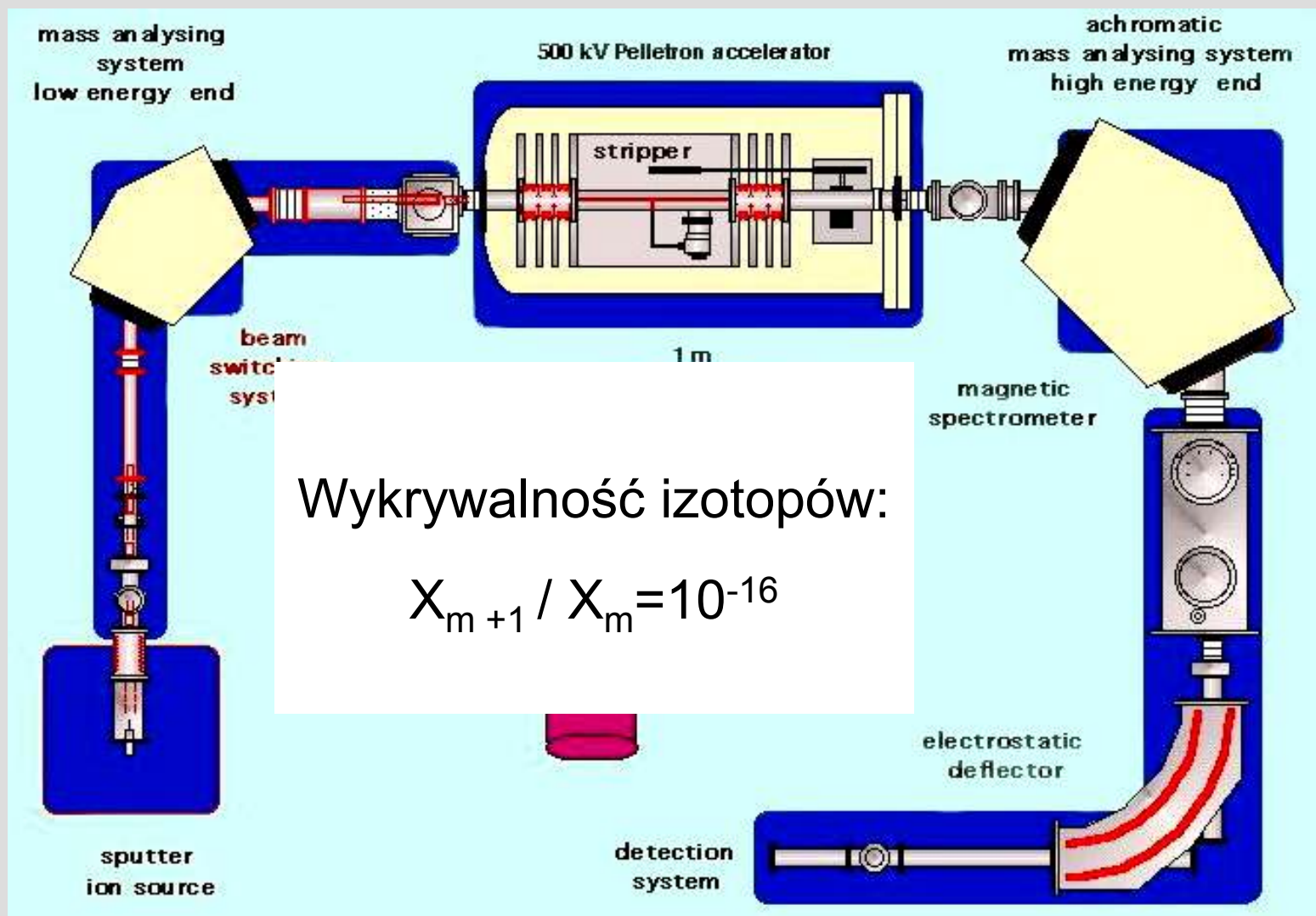
Narodowe centra badawcze (koszt inwestycji ok.100 mln €) :

- Ion Engineering Research Center (1988), Kansai Science City, Osaka (Japonia)
- TIARA (Takasaki Ion Accelerators for Advanced Radiation Applications), Japan Atomic Energy Research Institute
- Institute of Ion Beam Physics and Materials Science (1991), Forschungszentrum Rossendorf (Niemcy)
- Research Center for Nuclear Microscopy, National University of Singapore
- Wielkie laboratoria amerykańskie jak: Sandia, Los Alamos i in.

Rossendorf Ion Beam Laboratory (Institute of Materials Research)

Accelerator Mass Spectrometry

Dwa największe wyzwania stojące przed fizyką materiałów u progu XXI wieku to wg. Materials Research Society:

1) materiały dla nowych przyrządów elektronicznych

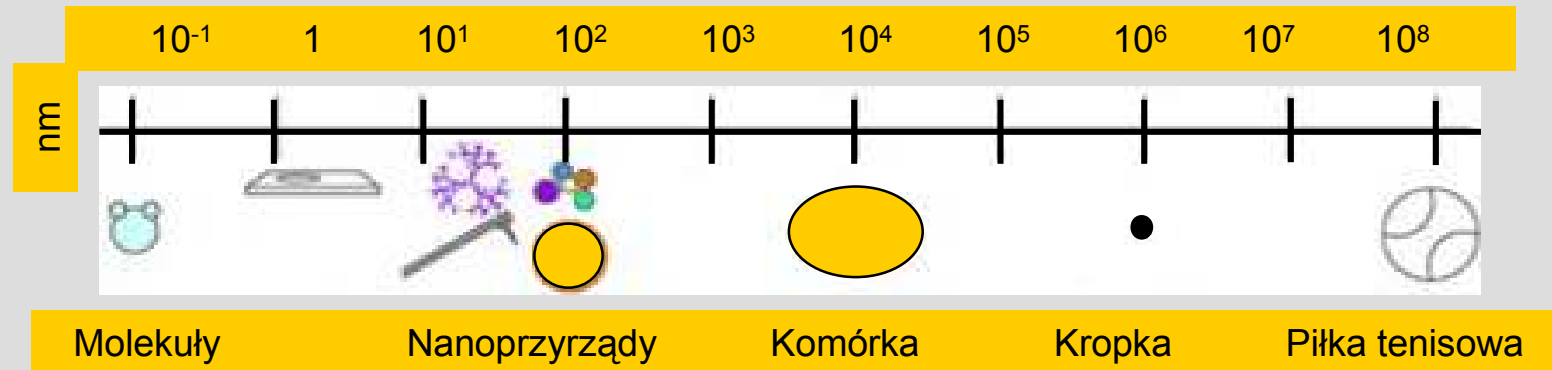
które pozwolą na opanowanie lawinowego przyrostu ilości informacji (przechowywanie i transmisja)

2) materiały biozgodne

z których można wytwarzać części zamienne dla żywych organizmów

Szansą jest **nanotechnologia**

Akceleratory w fizyce materiałów

Nanometr = $10^{-9} m$ - długość typowego wiązania atomowego $\cong 0.5$ nm

Typowa cząstka kurzu (średnica $\cong 0.1$ mm) - zawiera 10^{16} atomów

Typowe ziarno polikryształu (średnica $\cong 10$ μm)

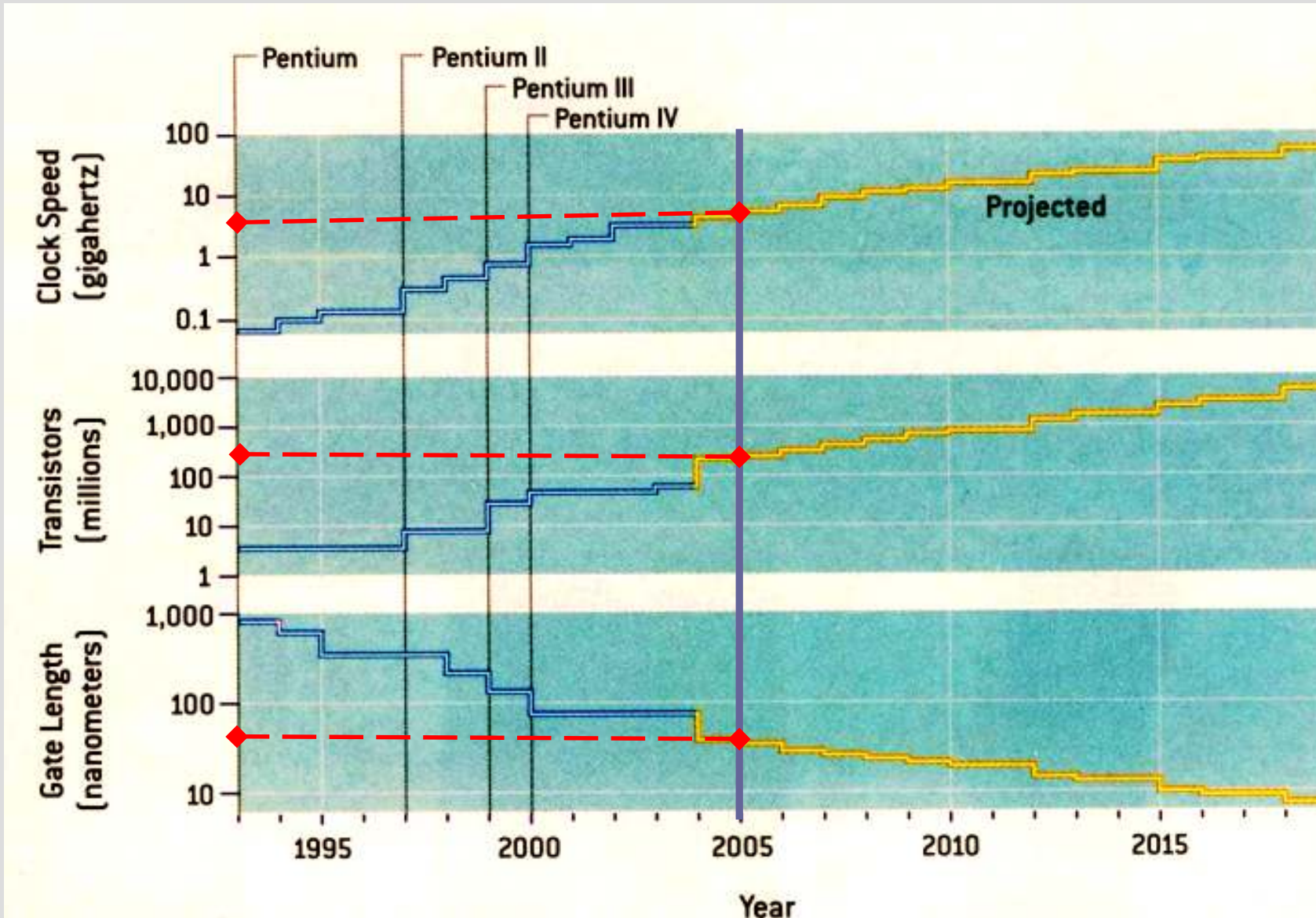
- zawiera 10^{13-14} atomów

Półprzewodnikowa kropka kwantowa (średnica $\cong 1-50$ nm)

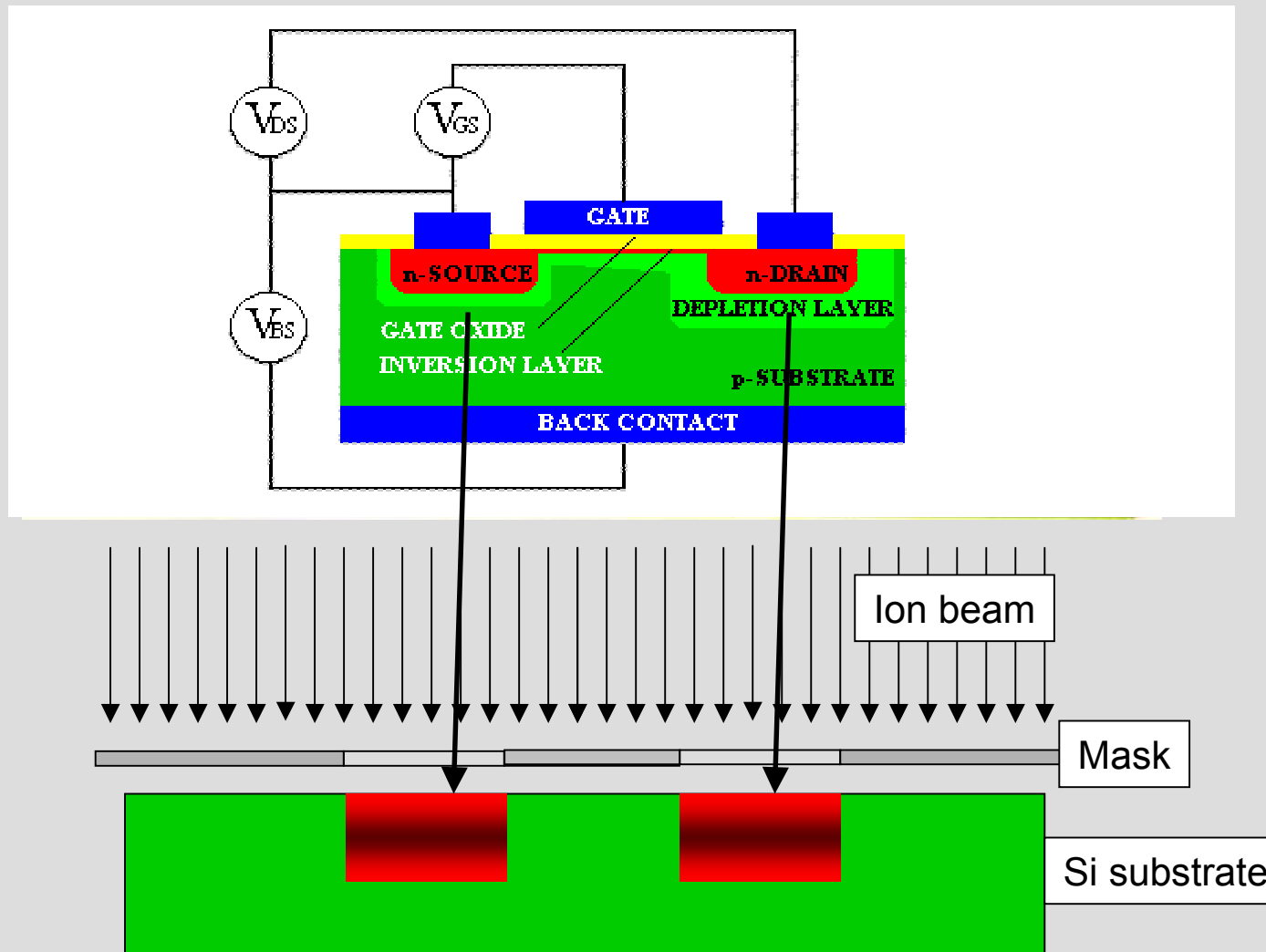
- zawiera 20-5000 atomów

Już w tej dekadzie rozwinie się nowy rodzaj technologii pozwalającej na wytwarzanie urządzeń poprzez umieszczanie poszczególnych atomów we właściwym miejscu

Mikroelektronika w XXI wieku

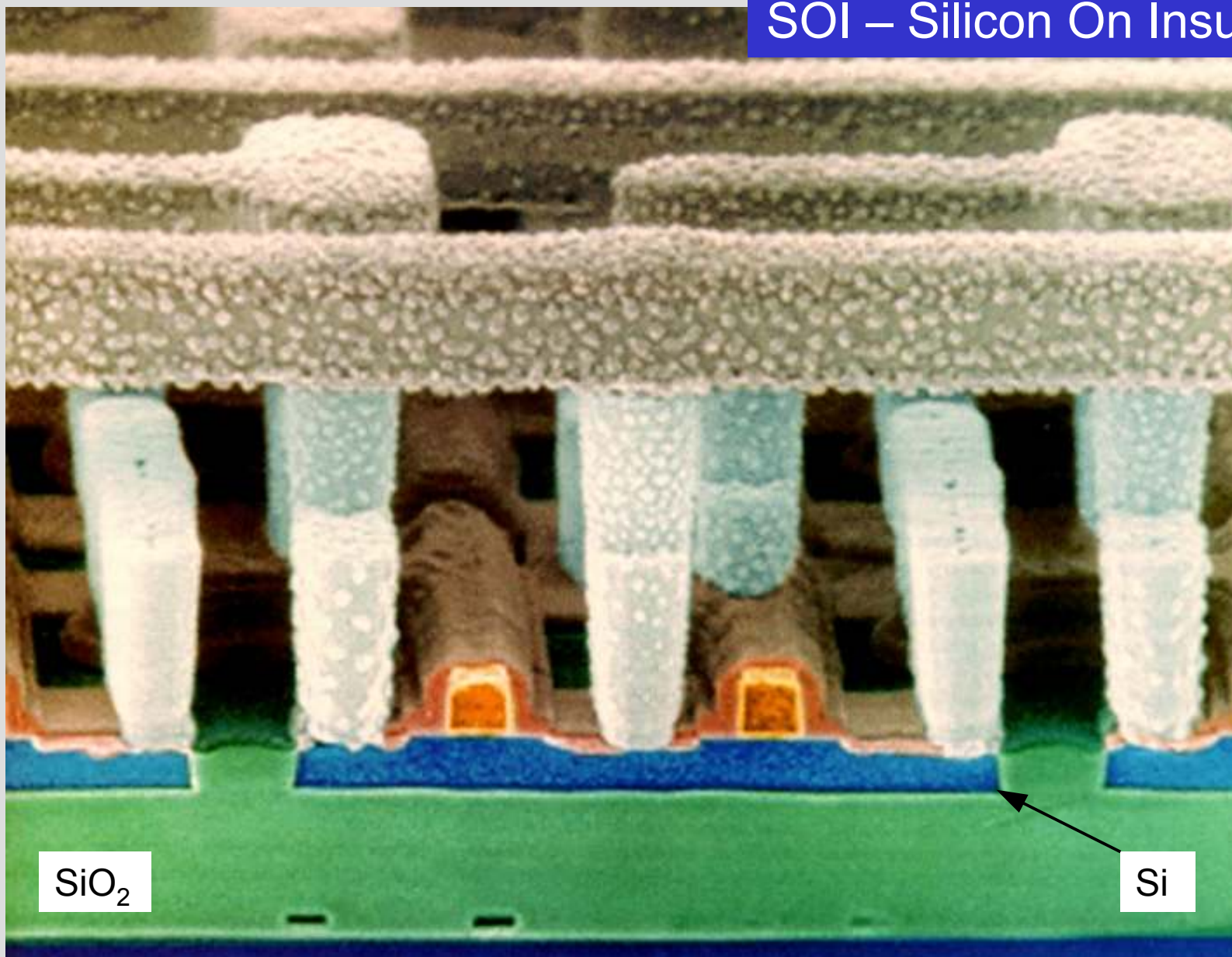

Tranzystor polowy (FET)

SOI – Silicon On Insulator

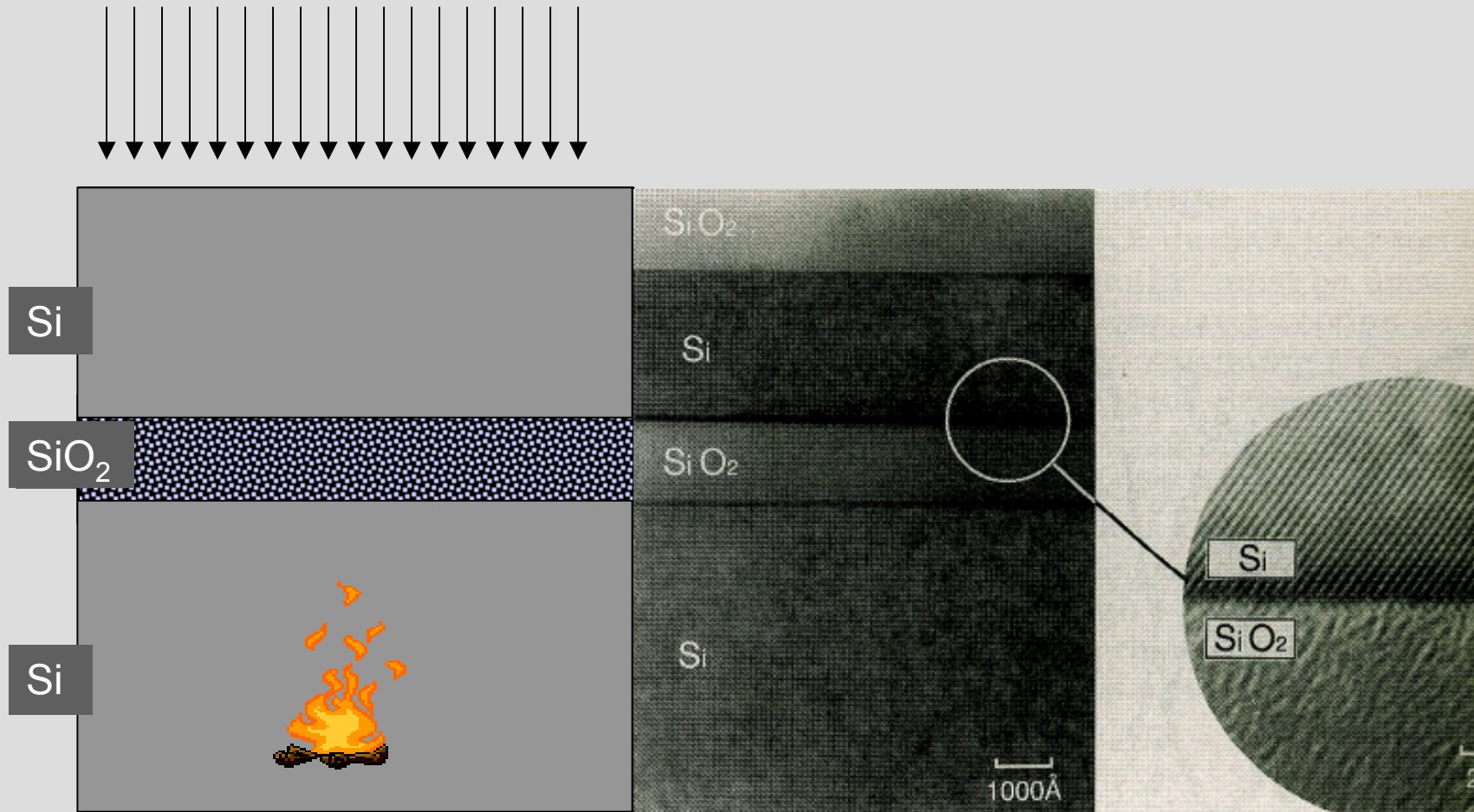

SIMOX

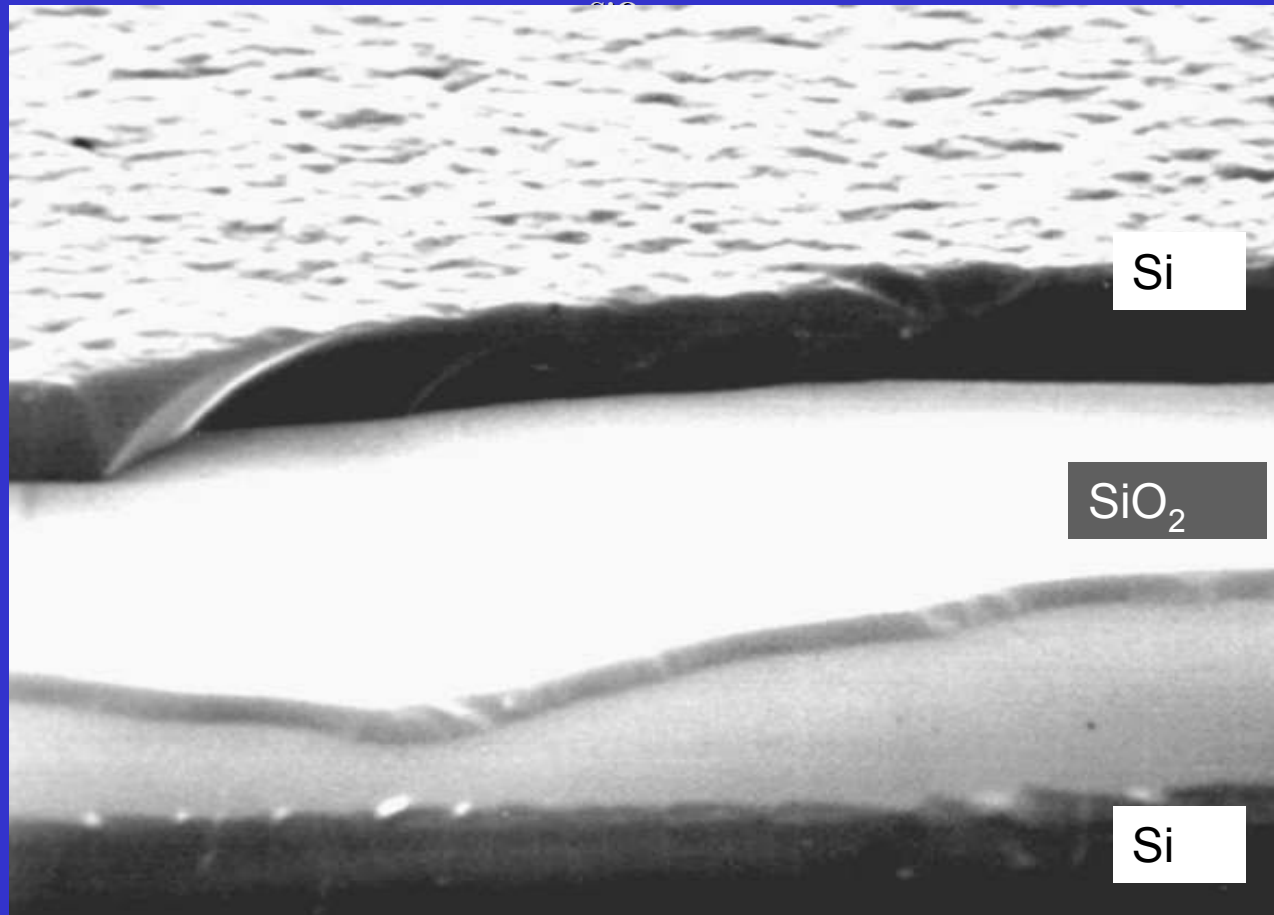
Separation by **IM**planting **OX**ygen

Implantacja O⁺

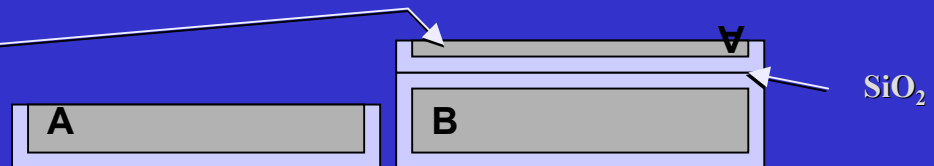
150-200 keV, 10¹⁸ at/cm²

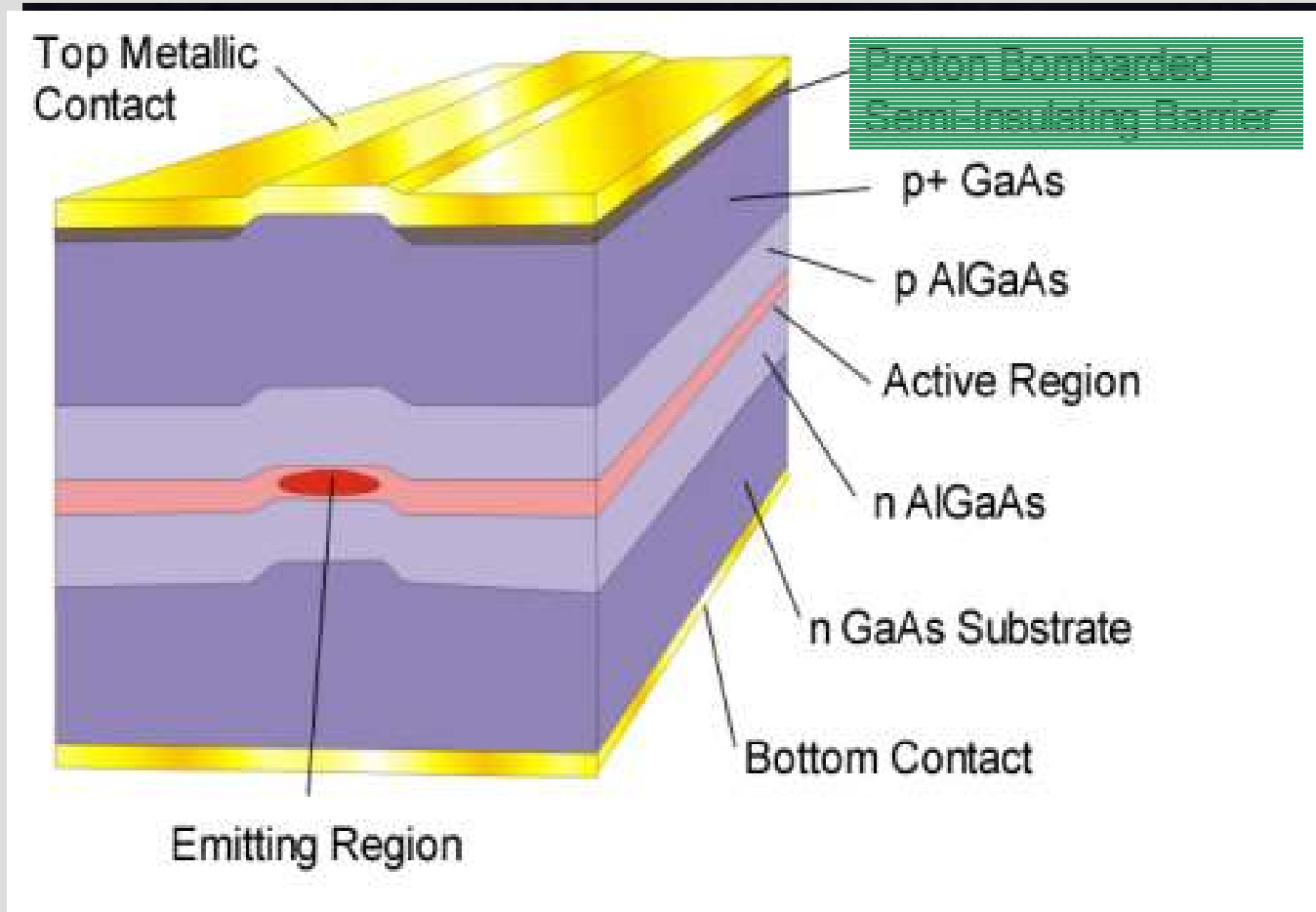
Smart Cut

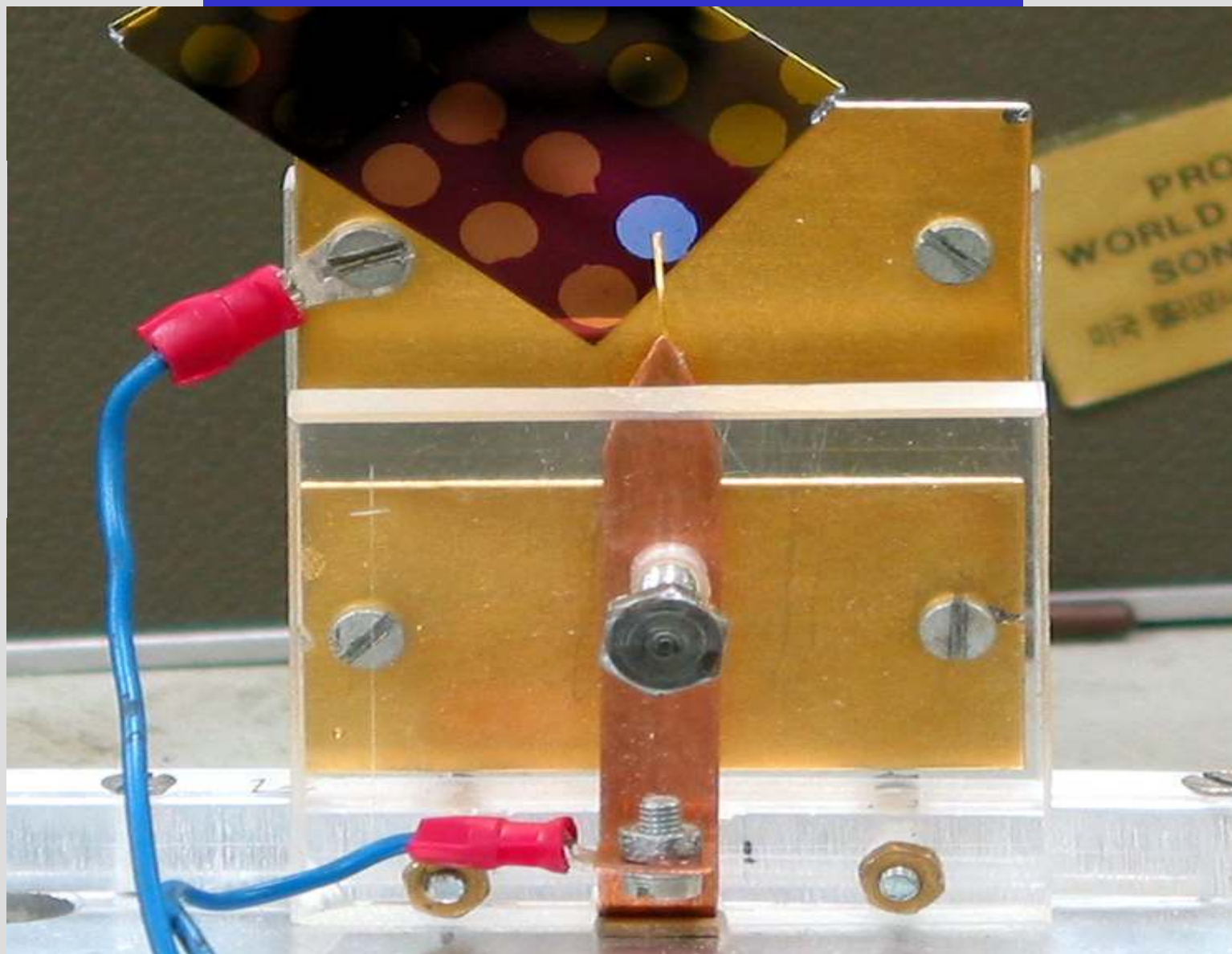
Silicon On Insulator
SOI

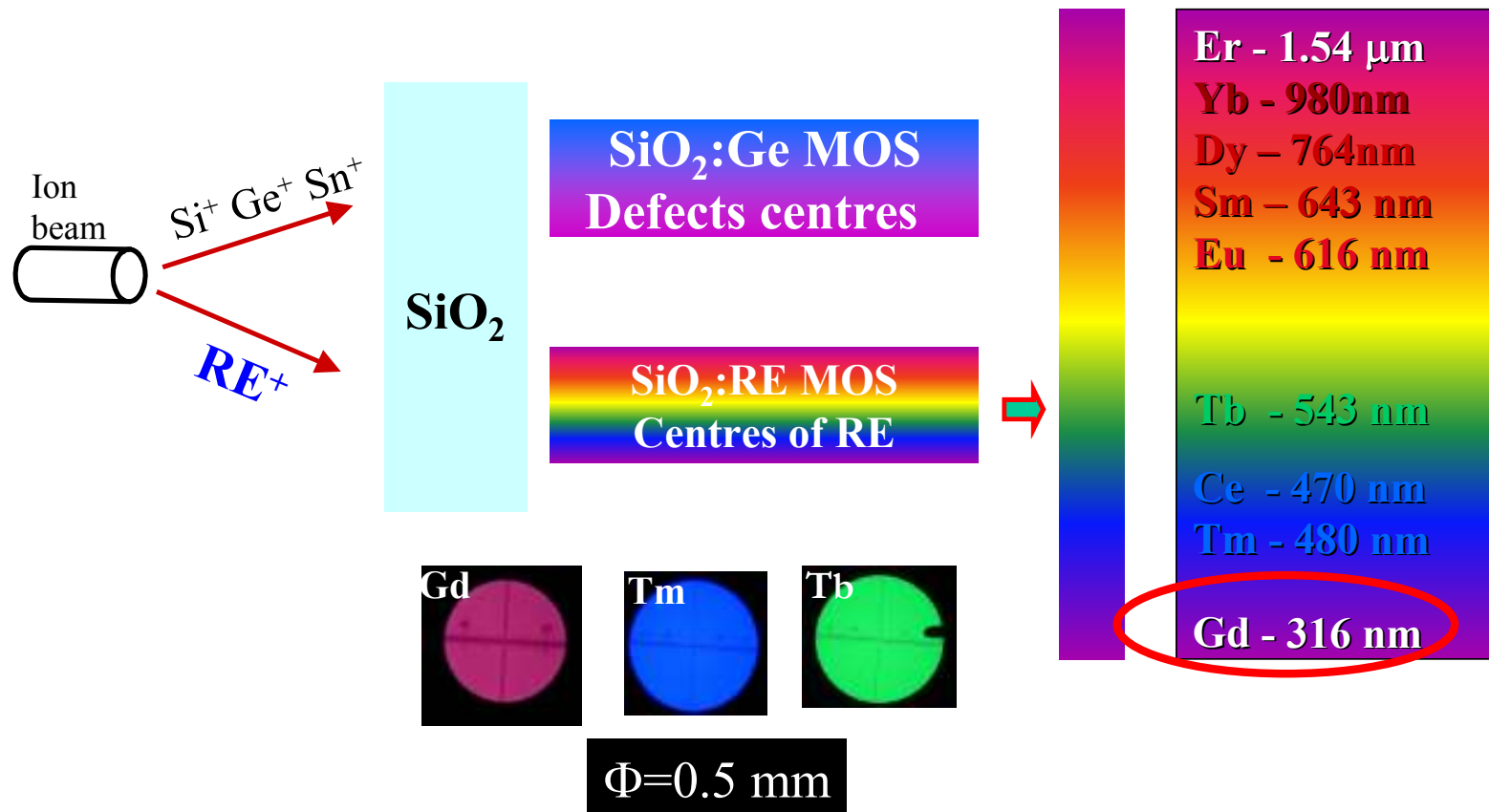
Optoelektronika

Jak zmusić krzem do świecenia ?

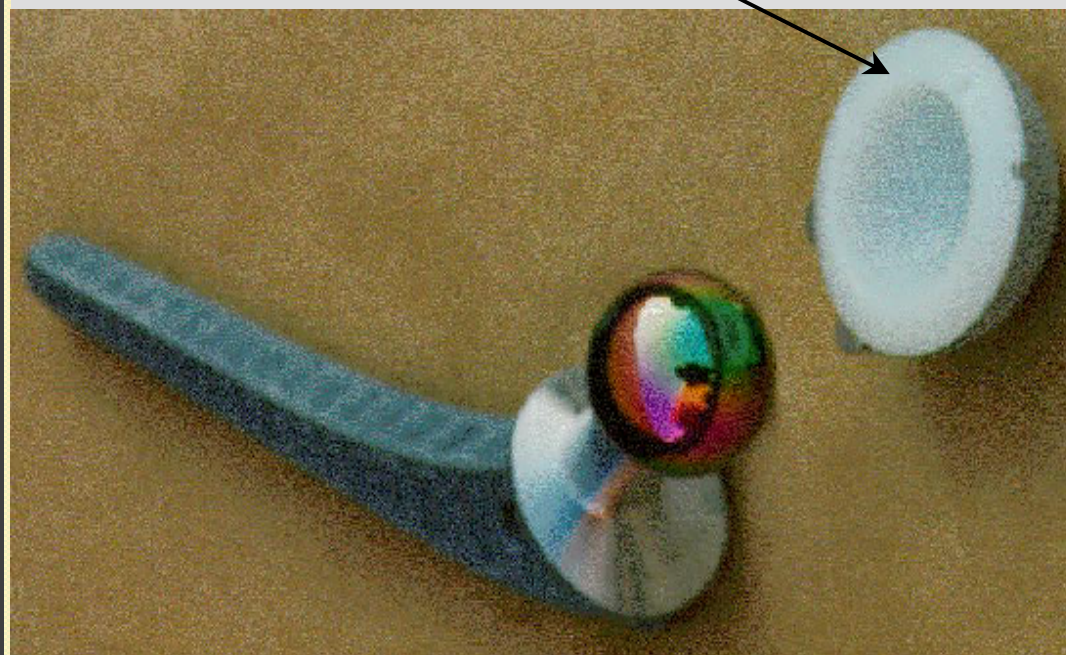
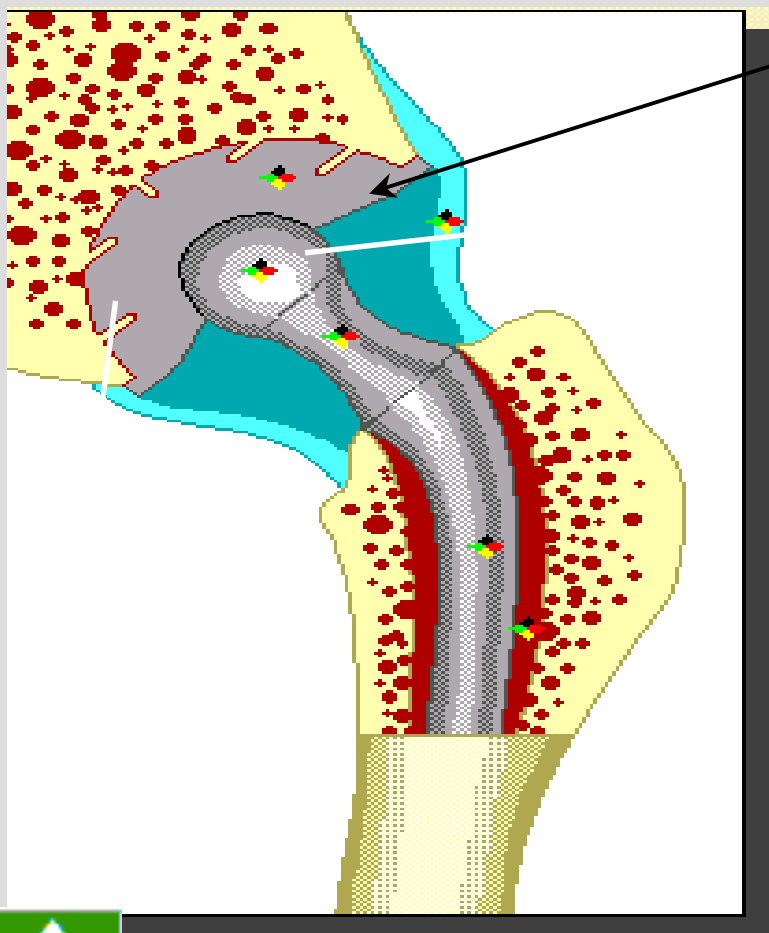
Why rare earth's ?...More colour...!!!

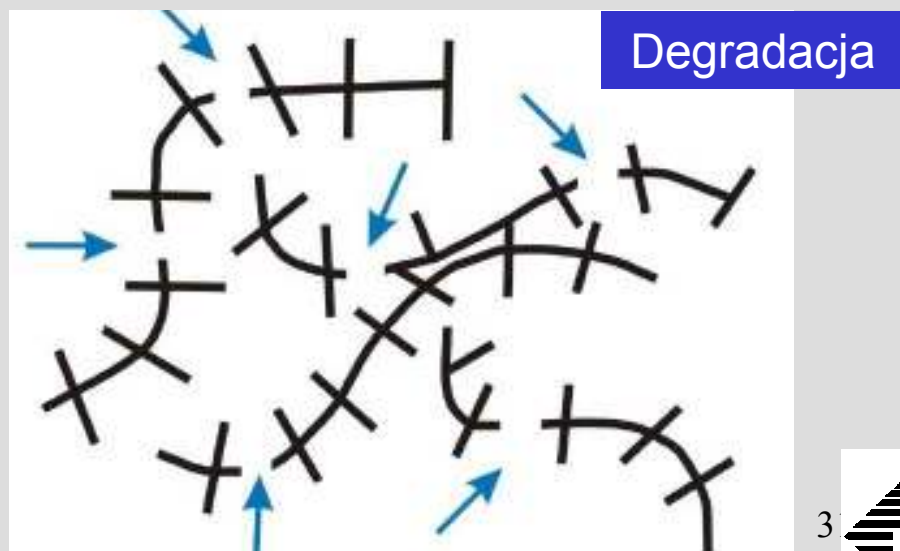
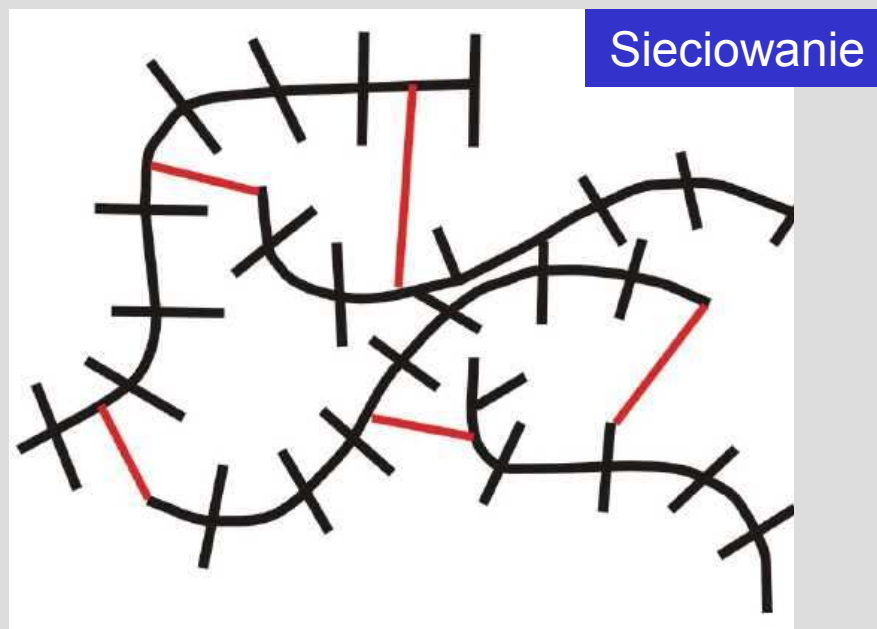
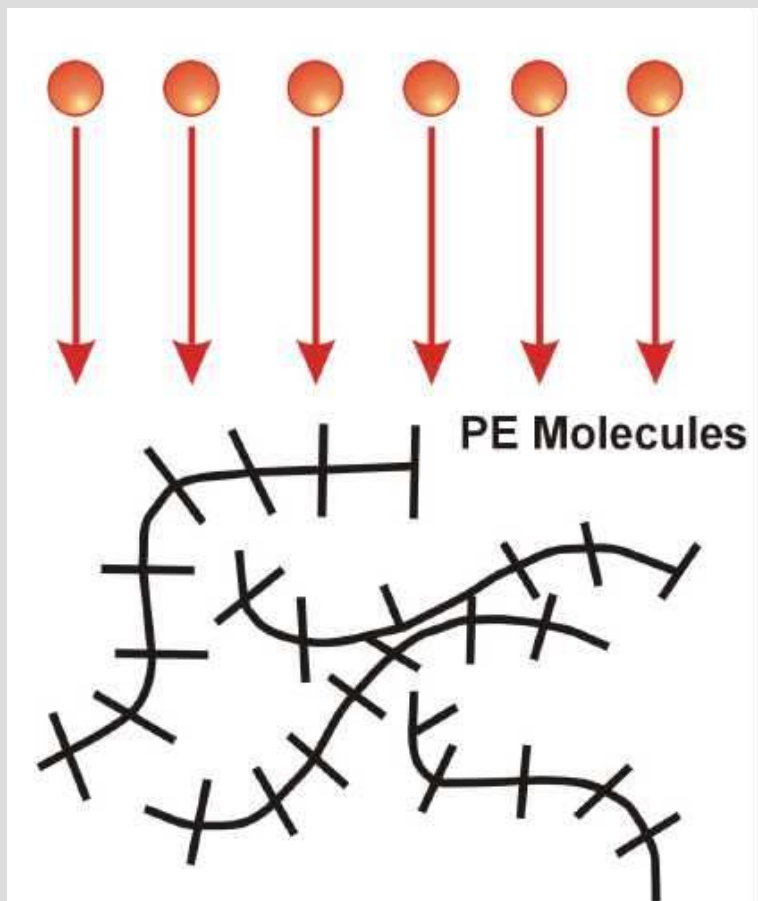

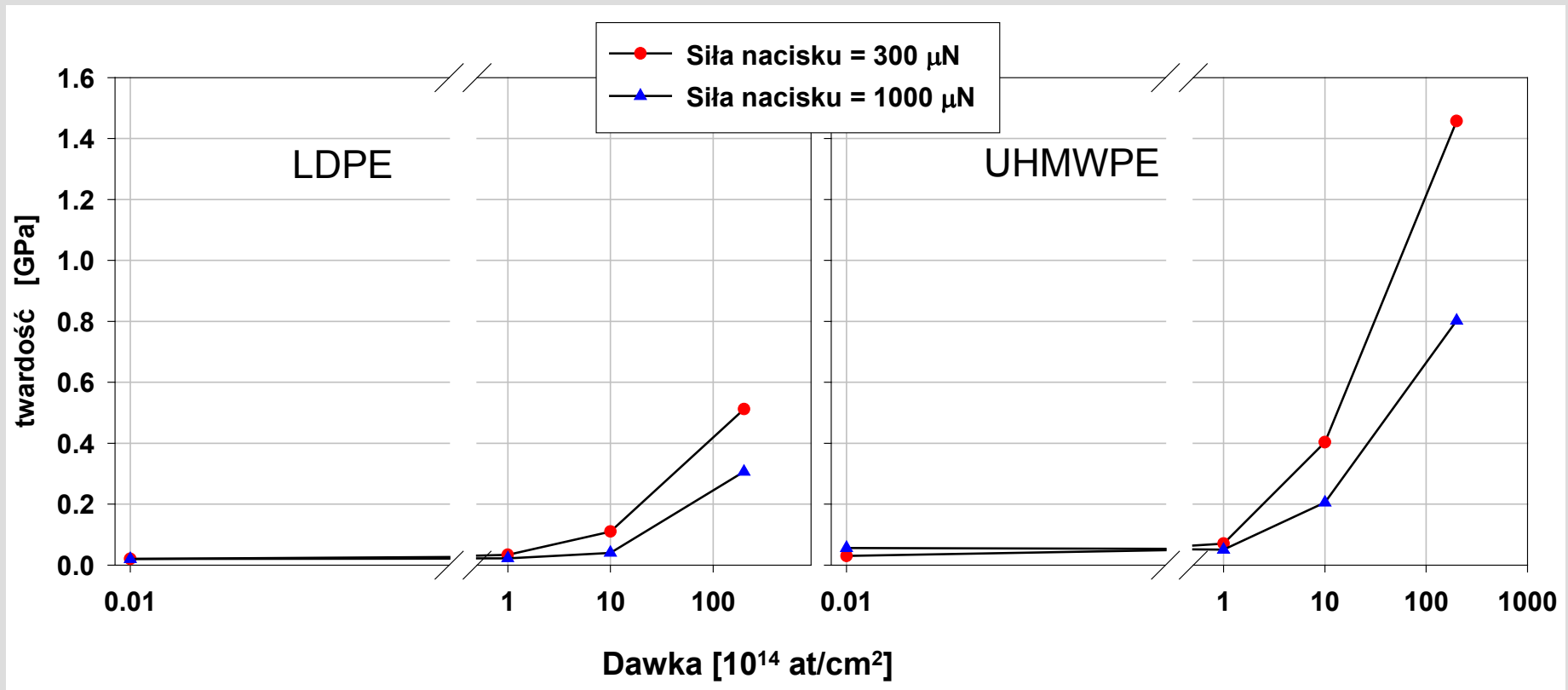
Materiały biozgodne

UltraHighMolecularWeightPolyEthylene

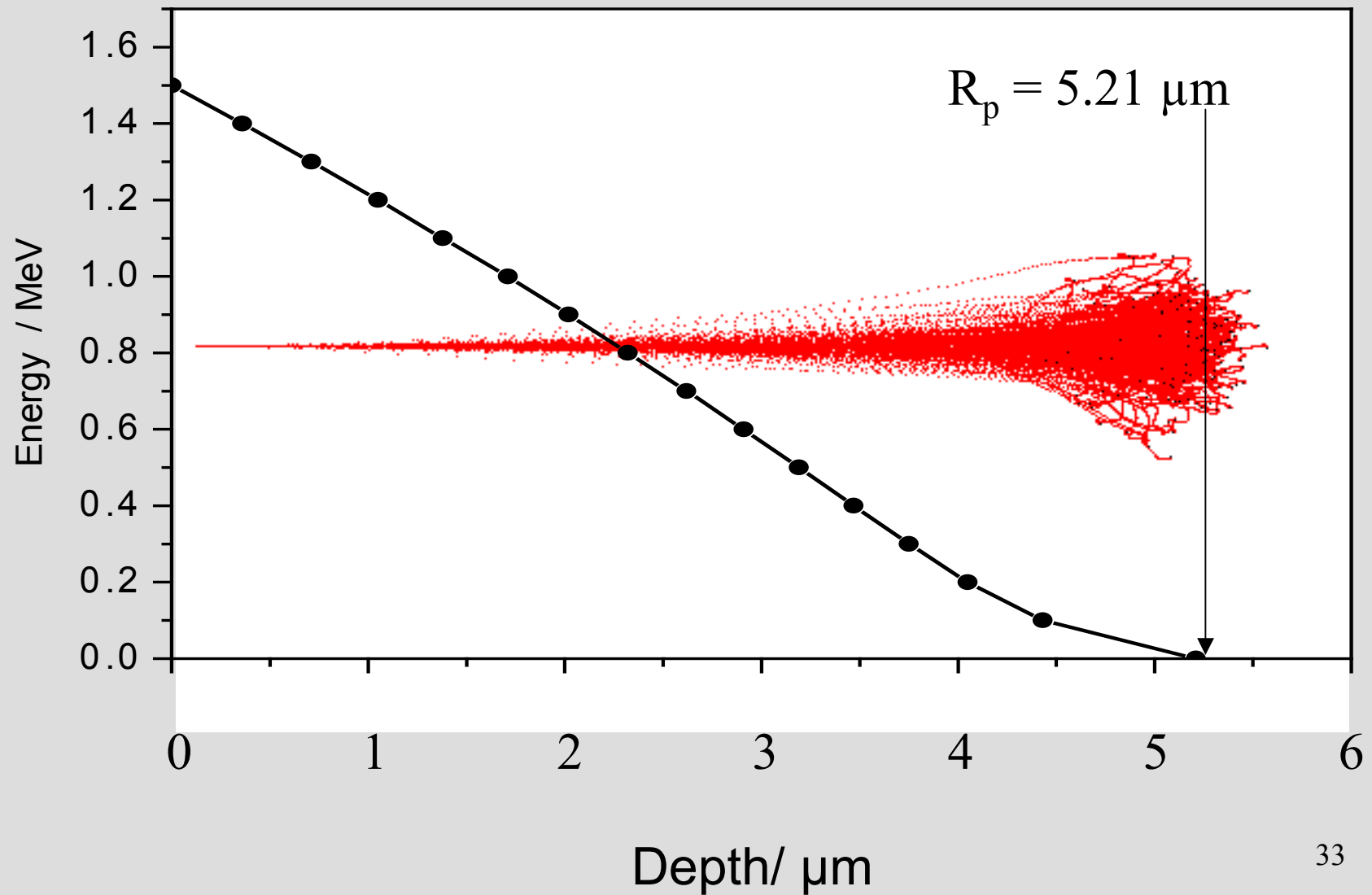

Zmiana mikrotwardości polietylenu pod wpływem bombardowania jonami He o energii 130 keV

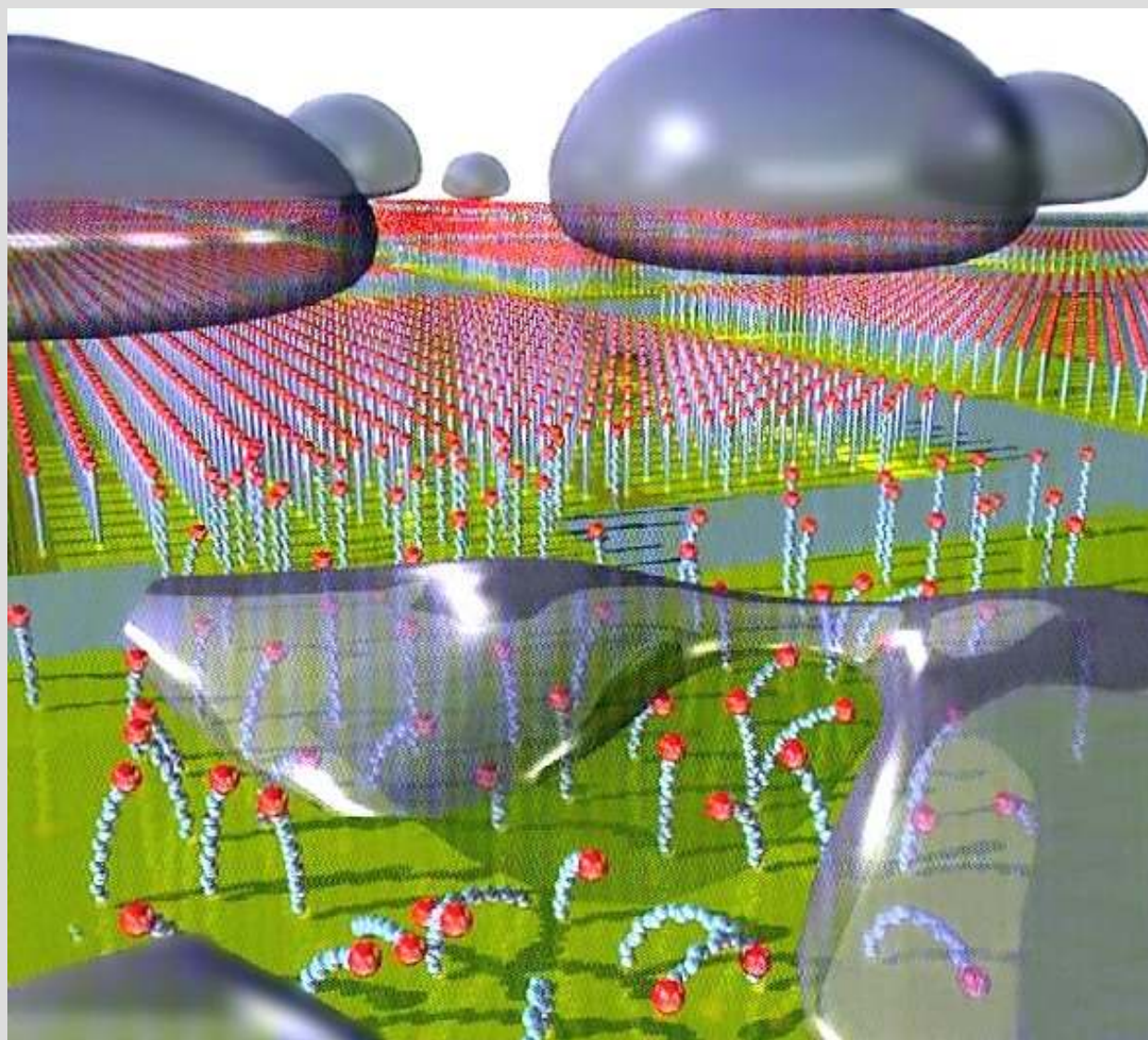

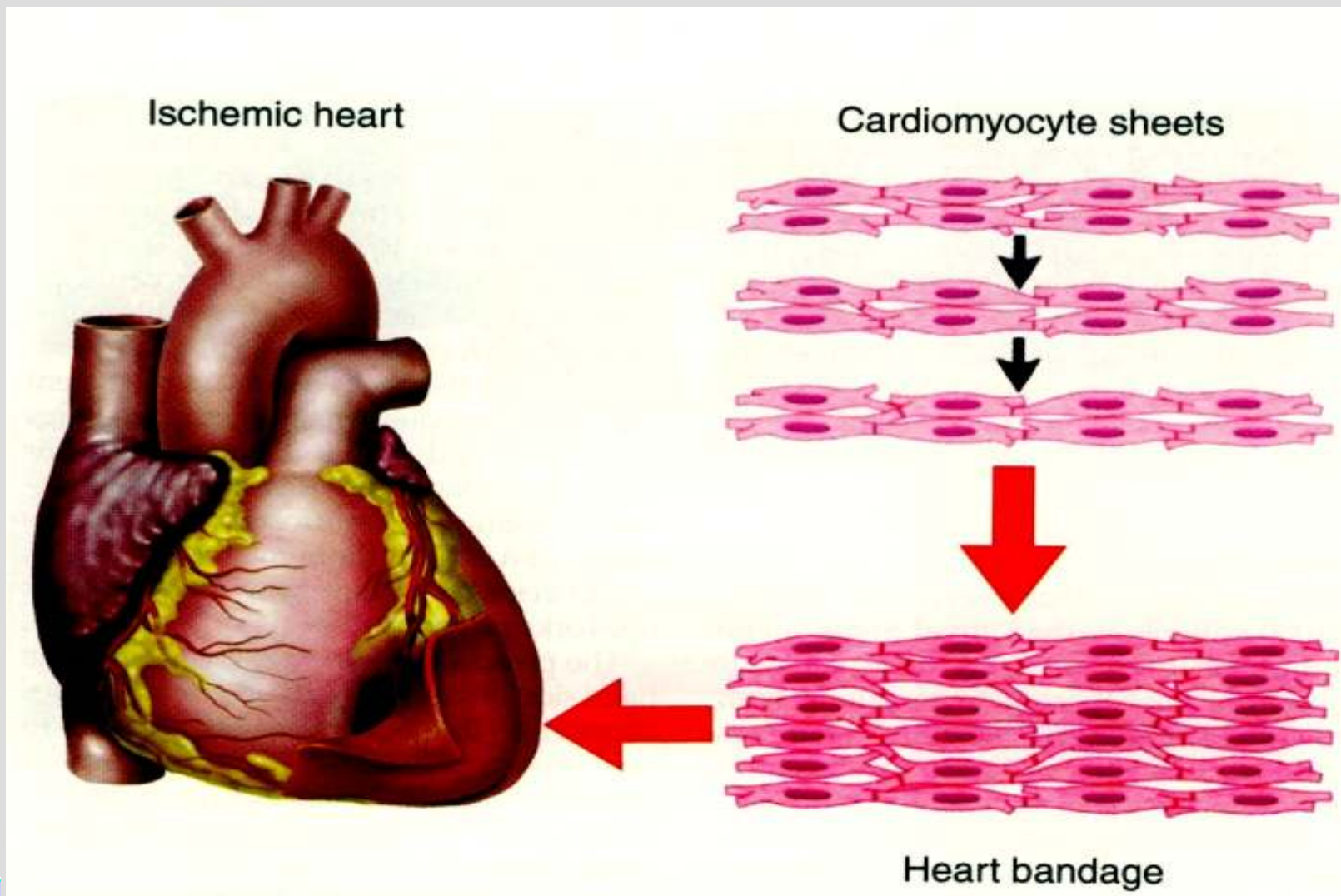
Energy - Depth – Relation for 1.5 MeV He-ions in Si

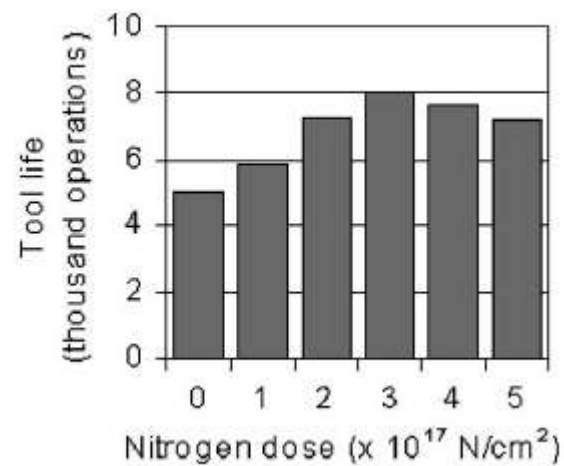
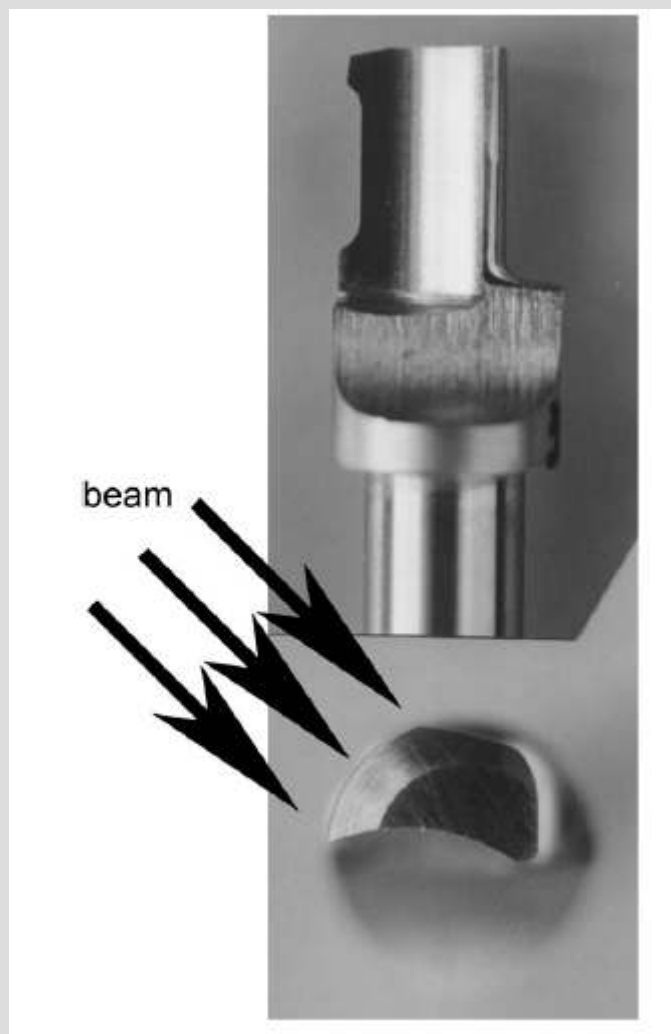
Biointerface engineering

Inteligentna hodowla komórek

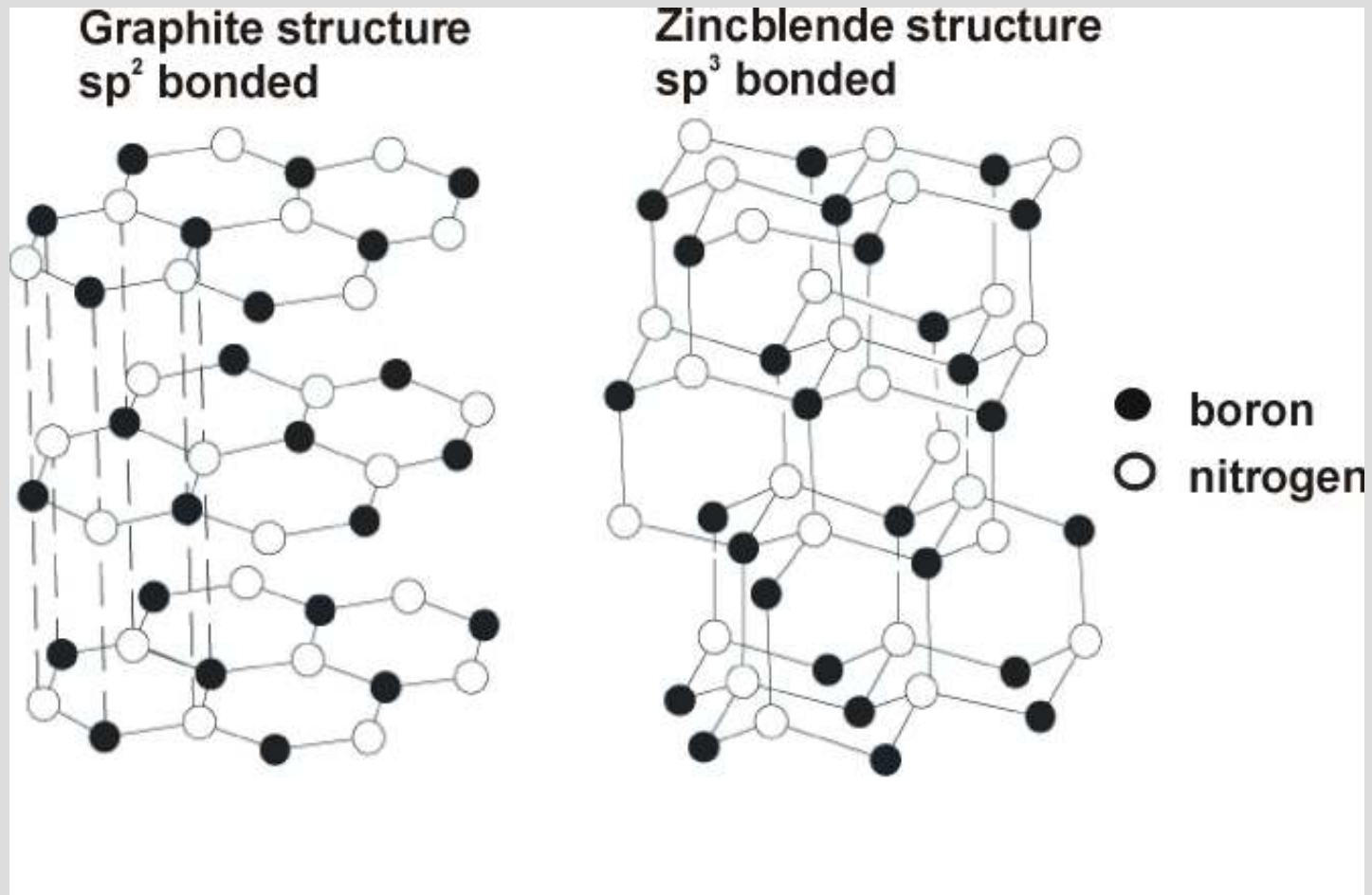

Materiały supertwarde

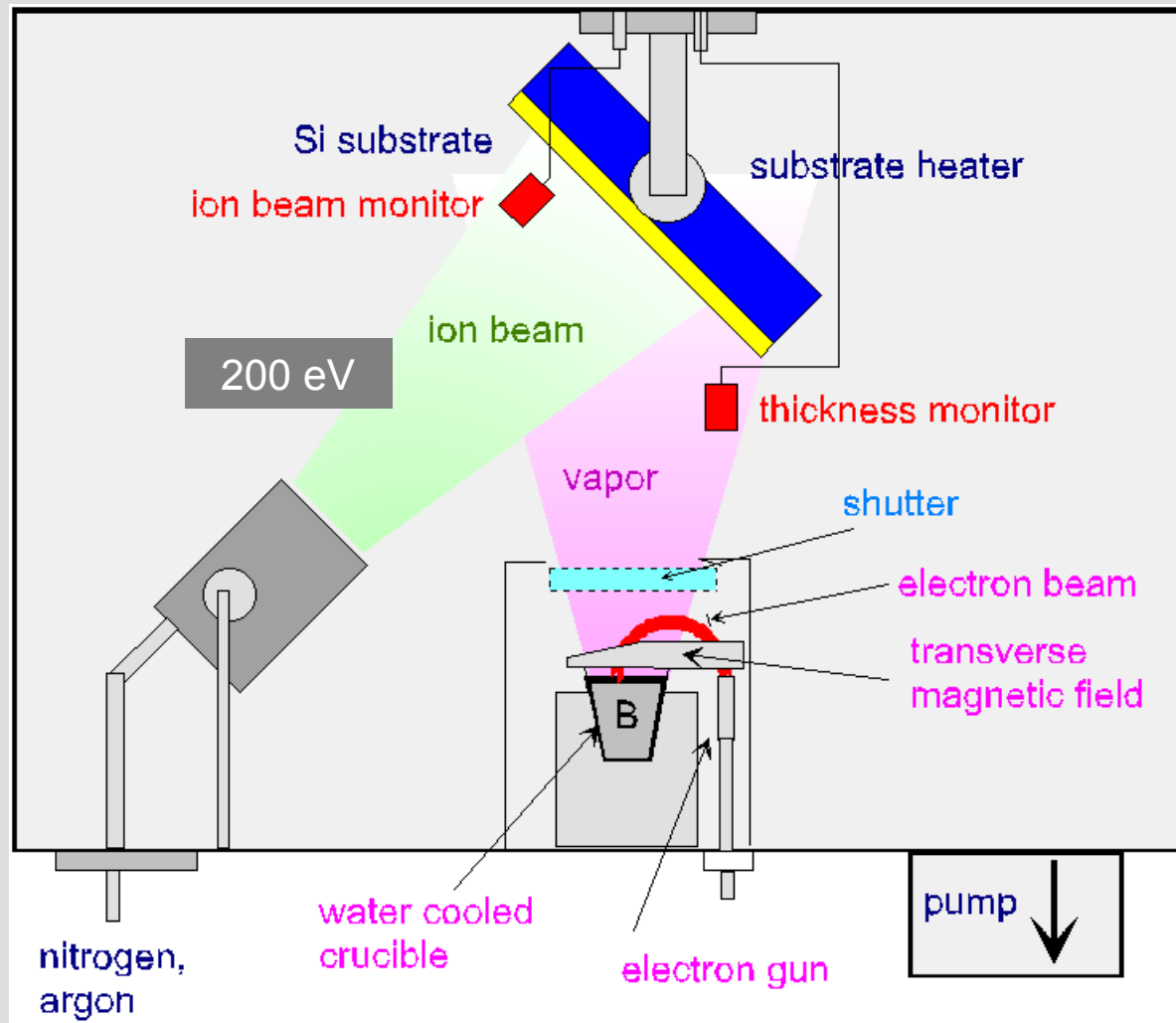
Materiały supertwarde

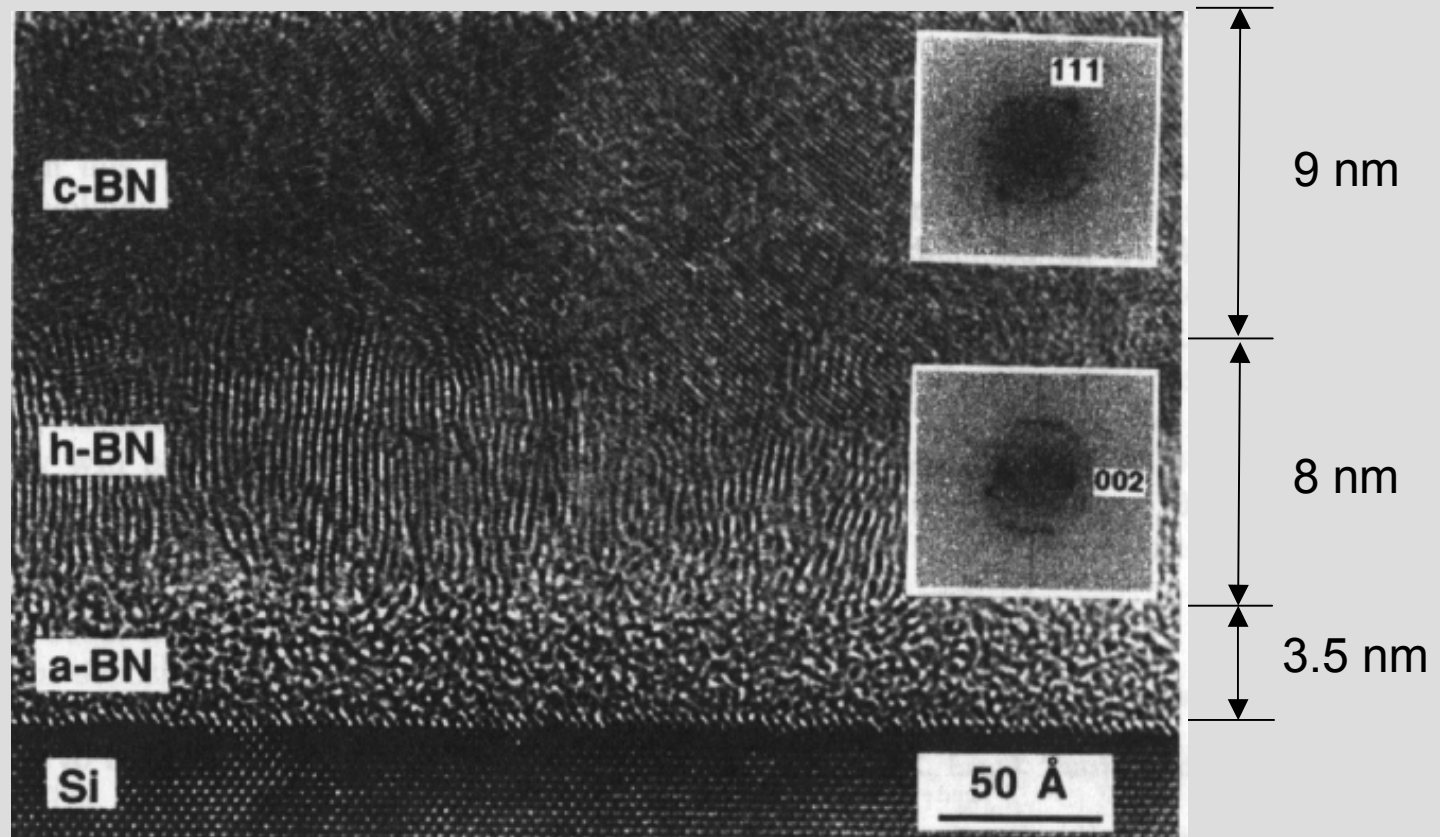
Heksagonalny
azotek boru (hBN)

Regularny (kubiczny) azotek
boru (cBN)

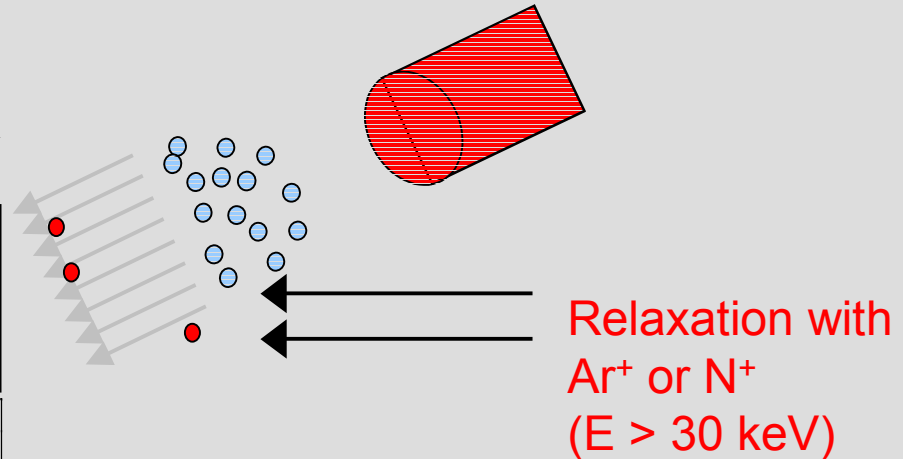
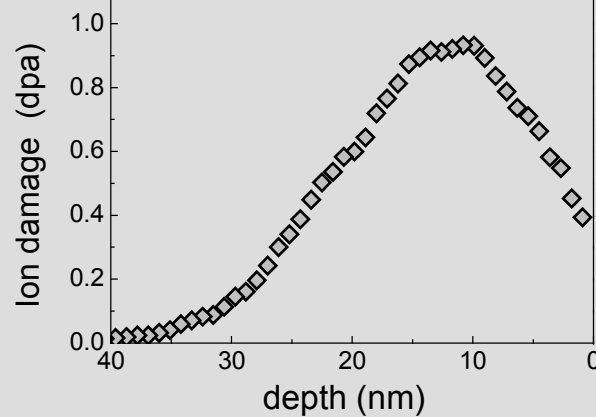
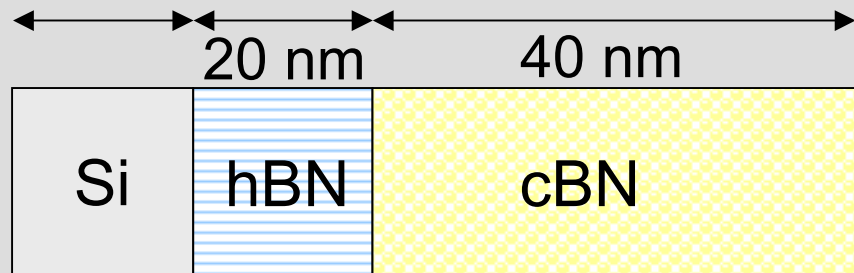
IBAD Ion Beam Assisted Deposition

Sekwencja warstw hBN/cBN

Jednoczesna implantacja jonów N (35 keV) i wzrost IBAD cBN

Relaxation:

N_2^+ , Ar^+ , $E > 30$ keV

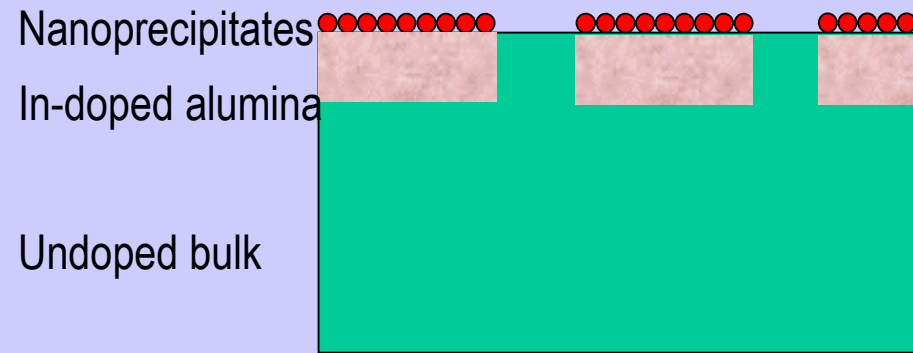
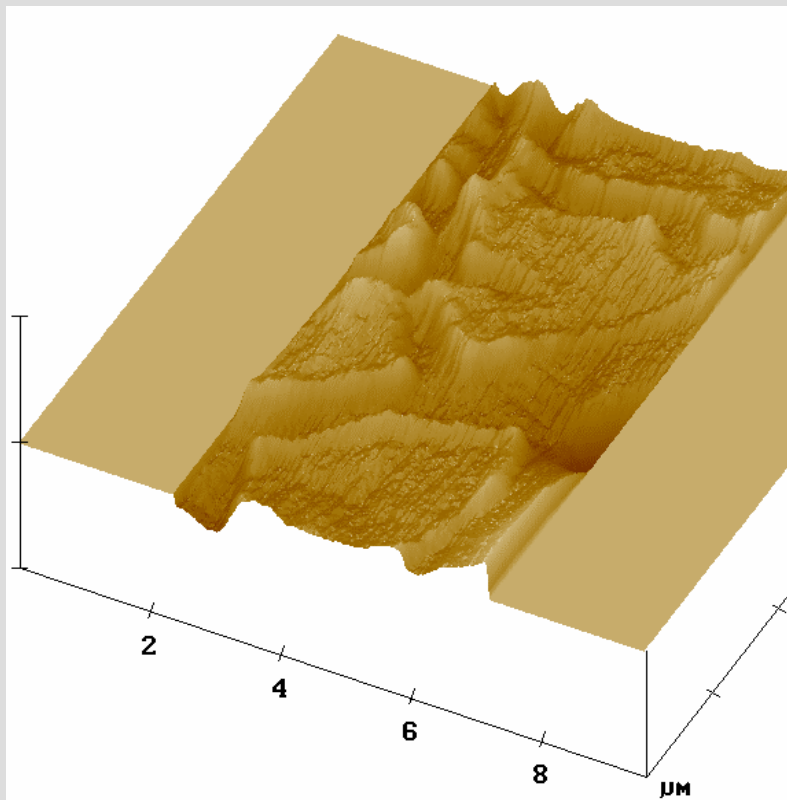
Atomic displacements
below the surface

both ion interactions sequential
or simultaneous

Smarowanie w fazie stałej

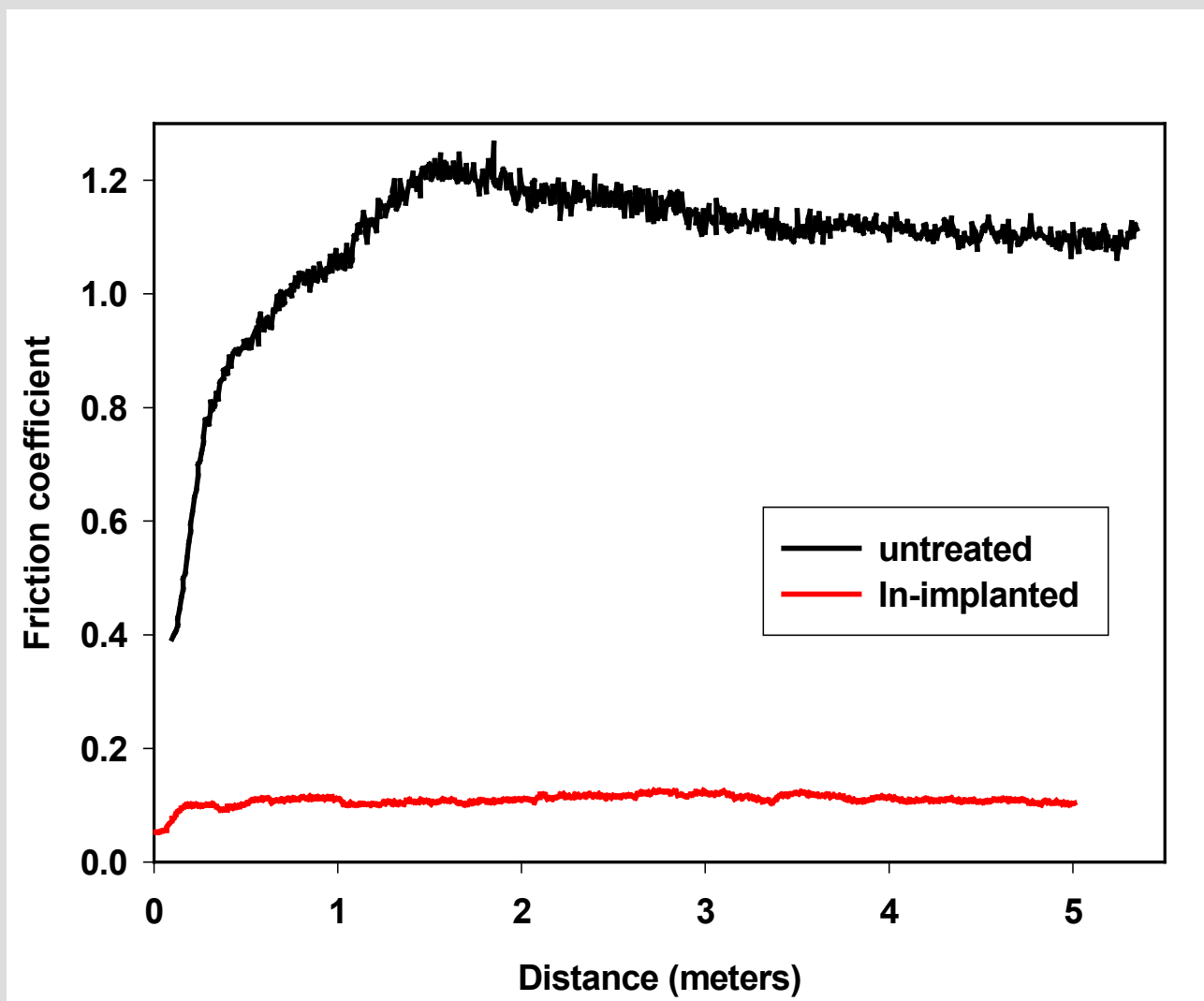
Implantacja jonów In w Al_2O_3 (ceramika alundowa)

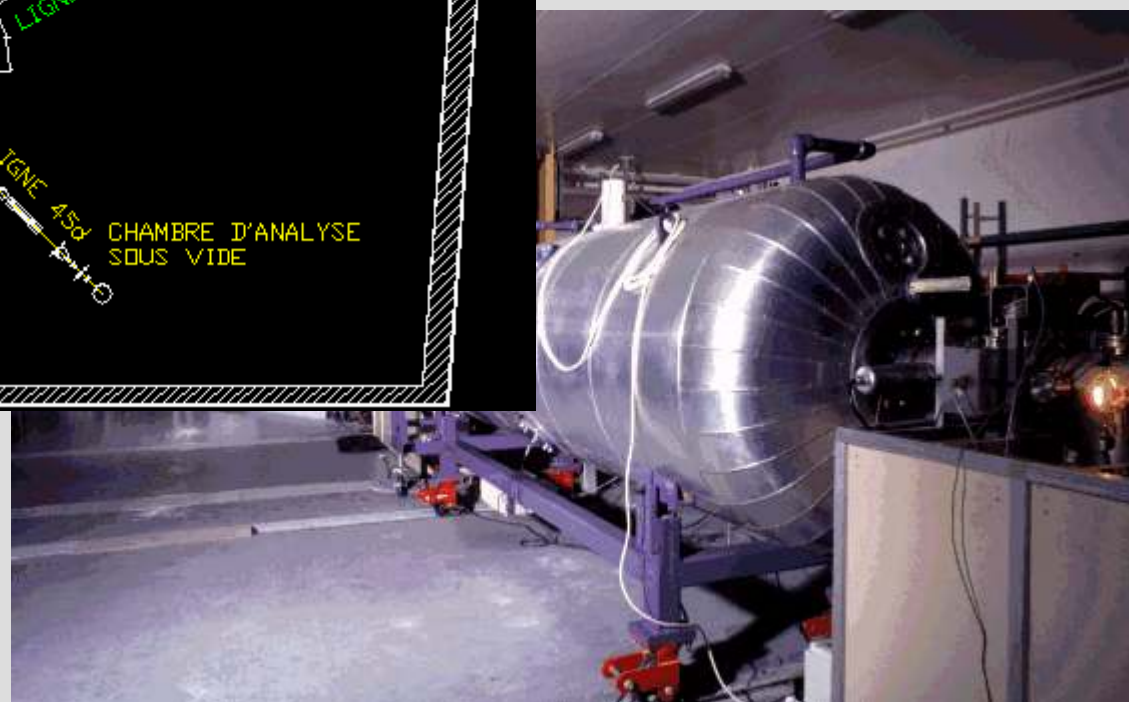
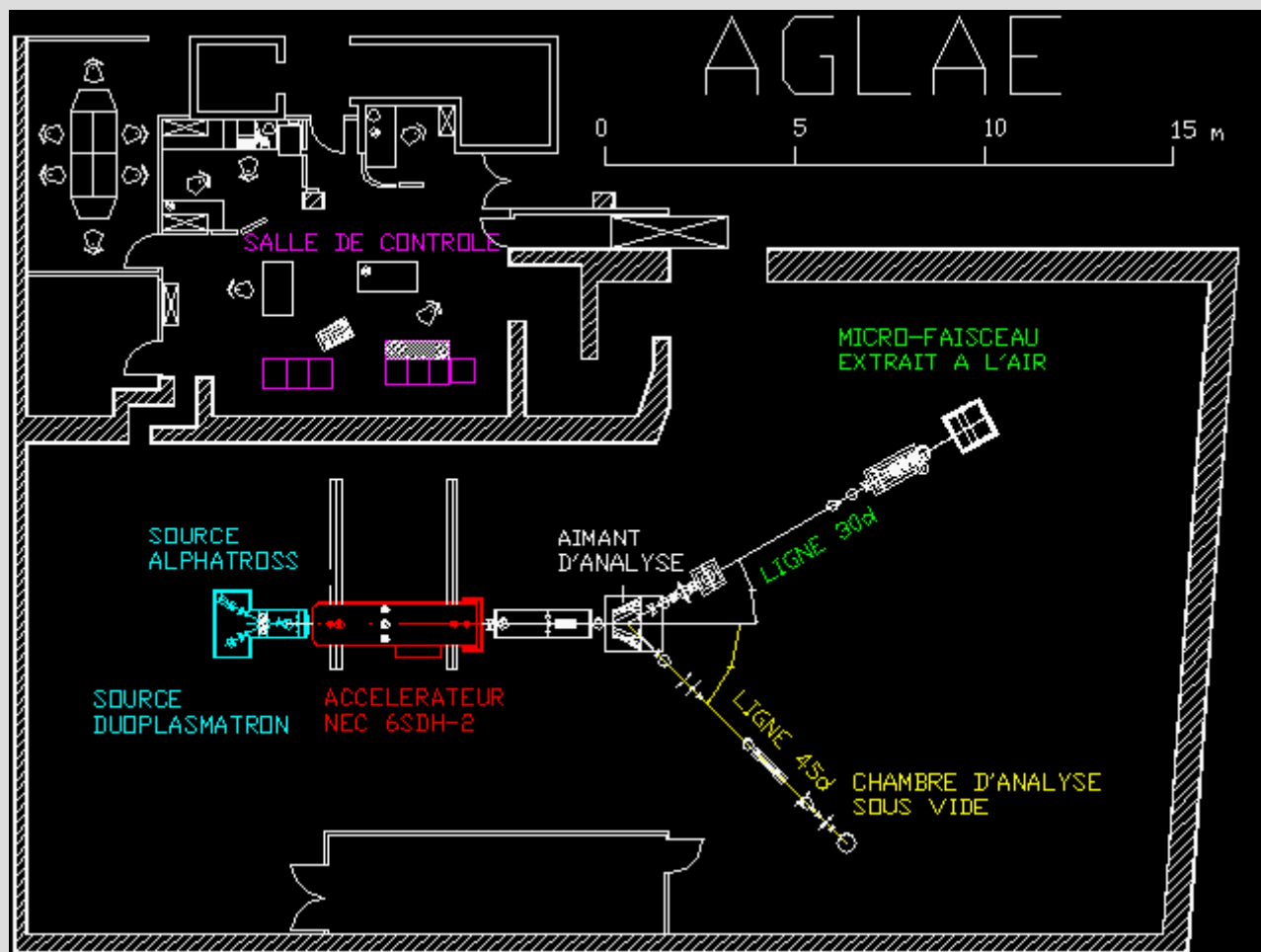
4e16 In /1

X 2.000 $\mu\text{m}/\mu\text{m}$
Z 20.000 nm

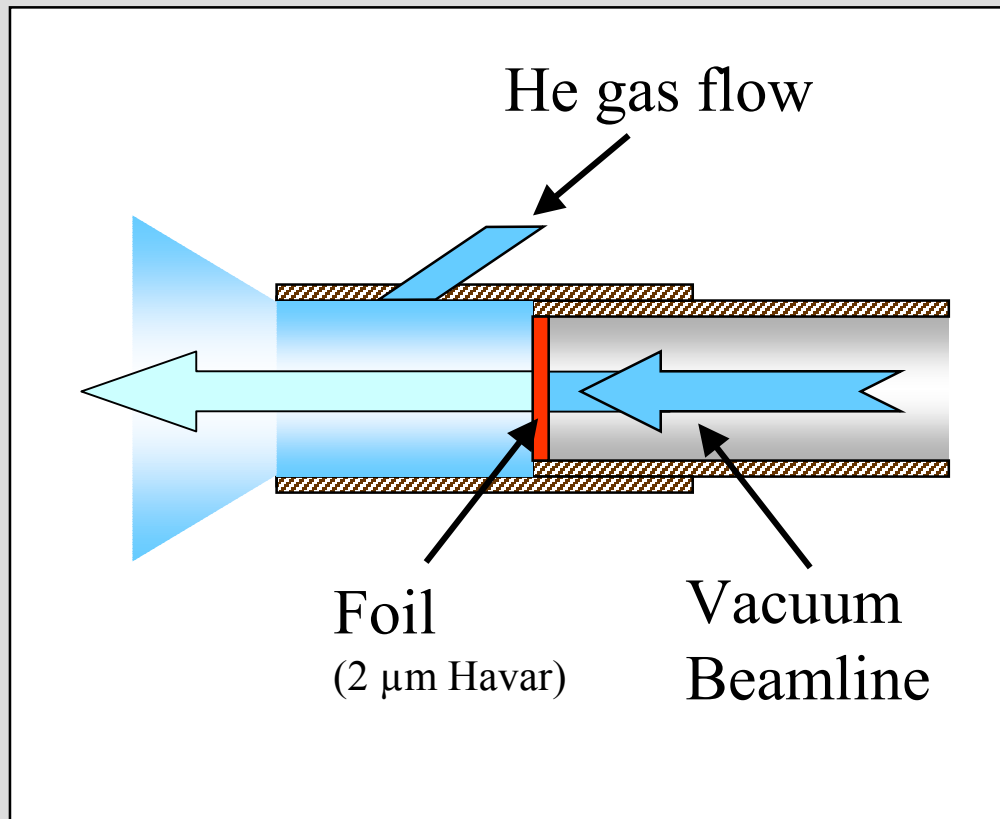
Zmiana współczynnika tarcia (badanie w próżni)

Akceleratory w fizyce materiałów

Ion beam analysis in the air

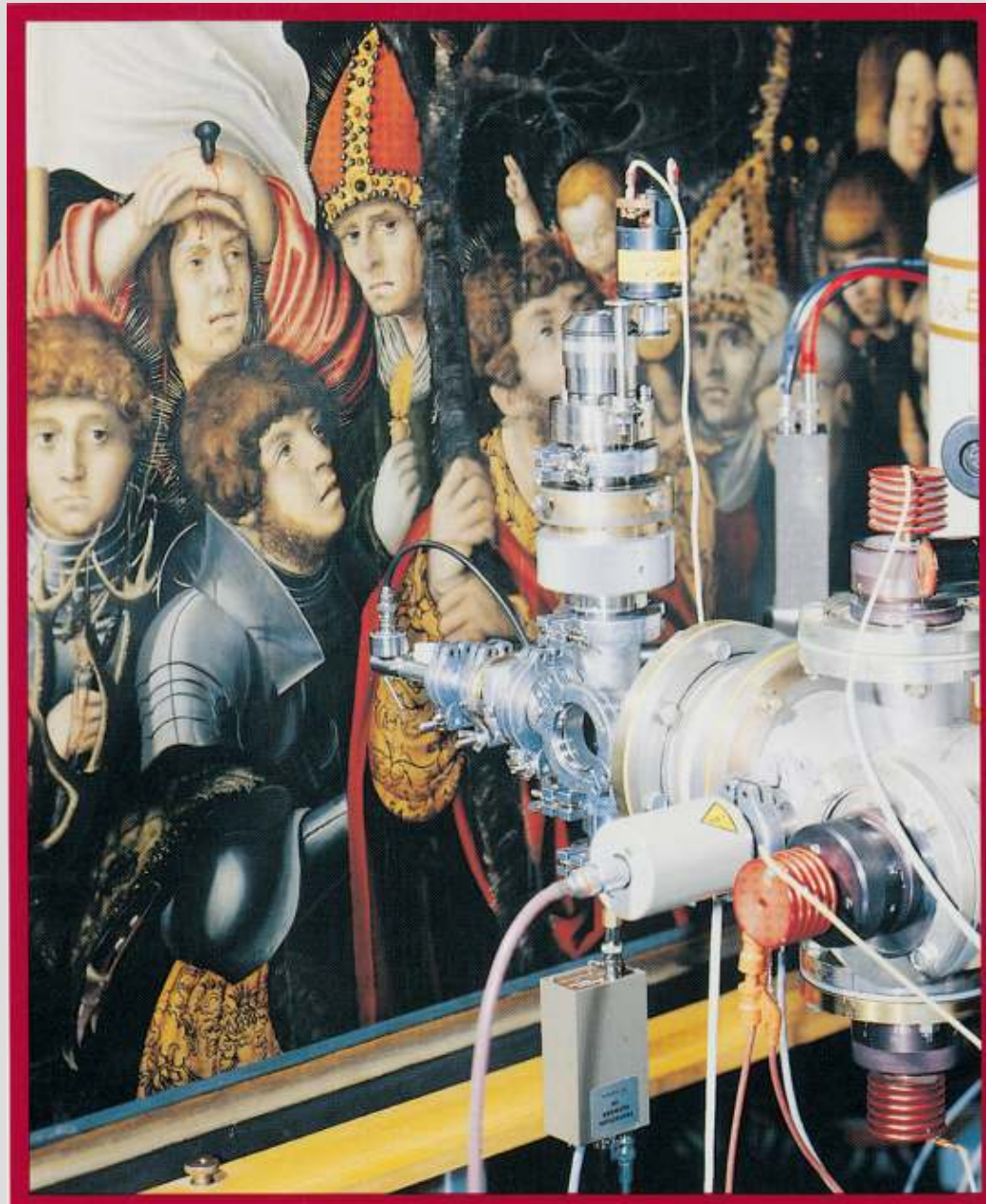

- Protons
- Energy: 1 - 4 MeV
- Helium atmosphere
- External ion beam

- Beam parameters:
  - * 1 mm $\varnothing$
  - * 100 pA
  - * Data recording time
30 s bis $\sim$ min

Akceleratory w fizyce materiałów

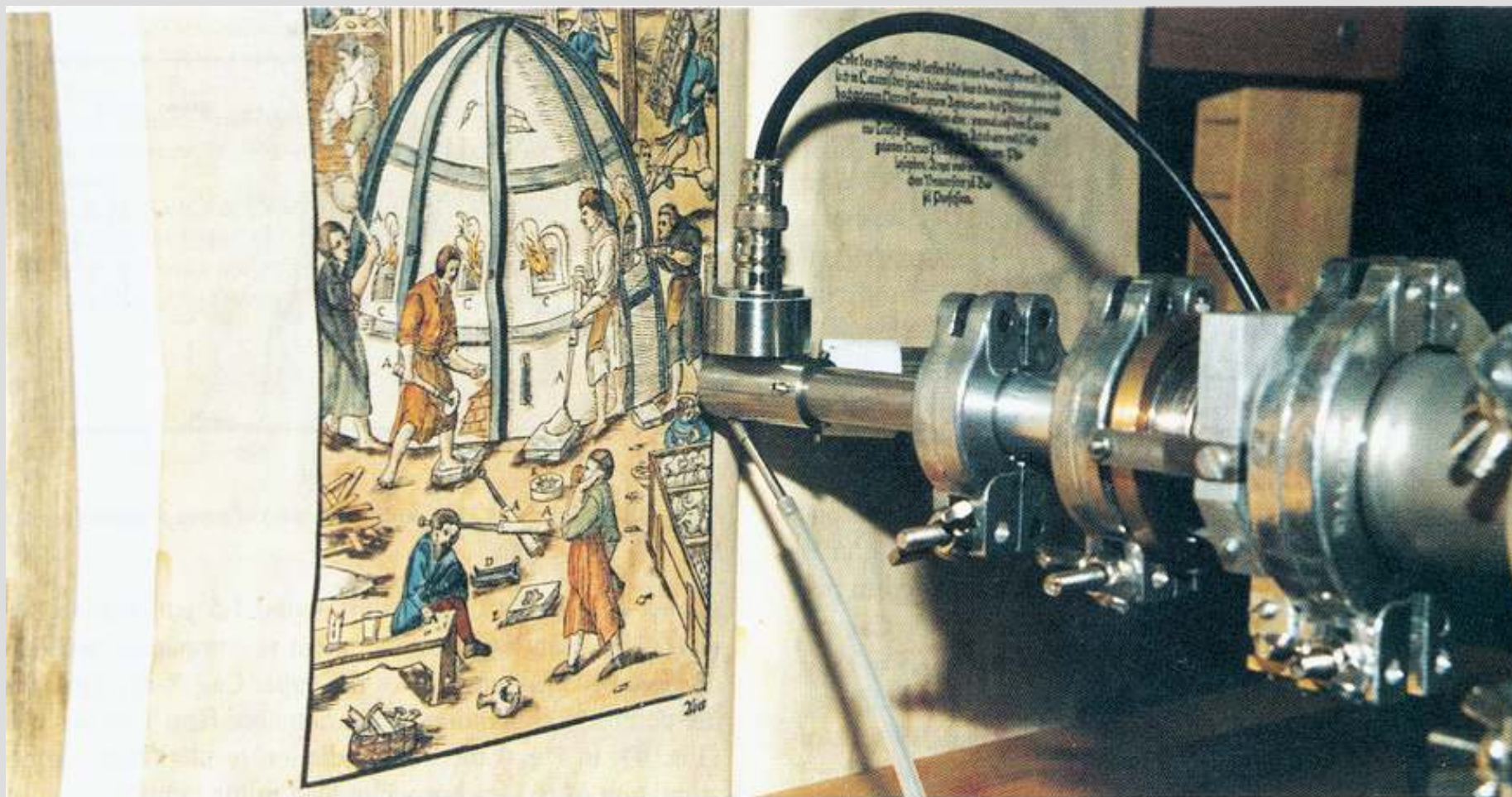

Akceleratory w fizyce materiałów

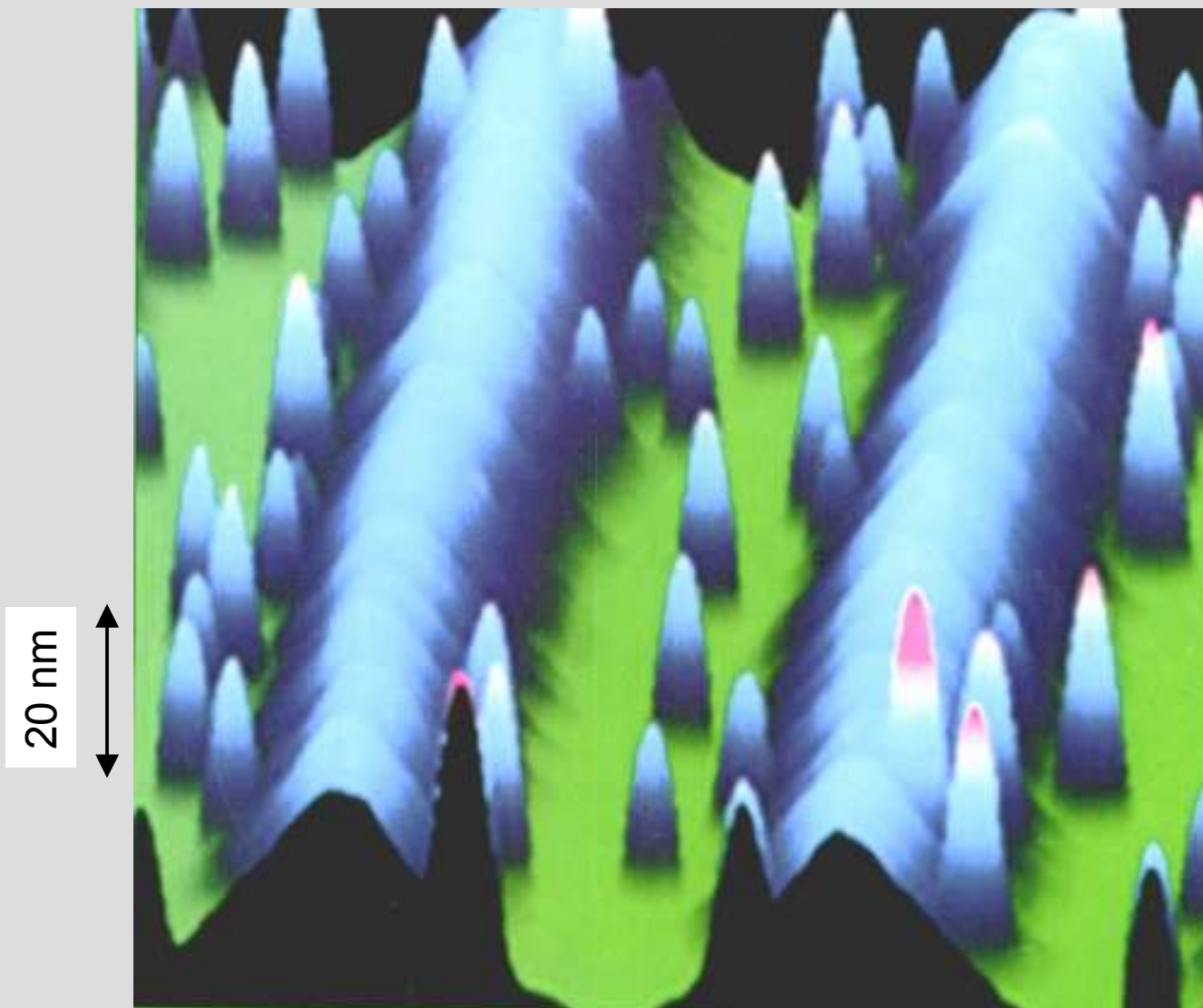

Akceleratory w fizyce materiałów

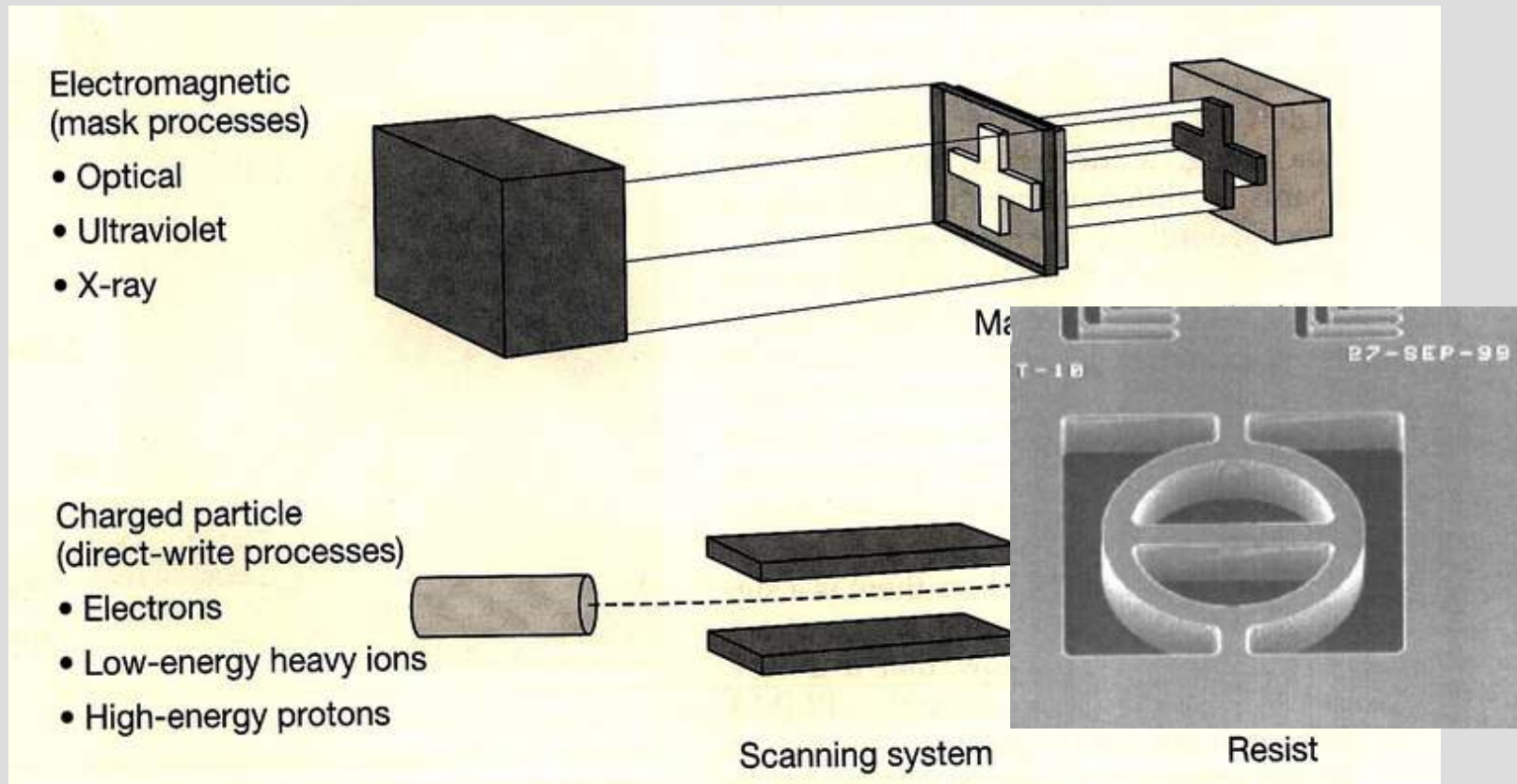

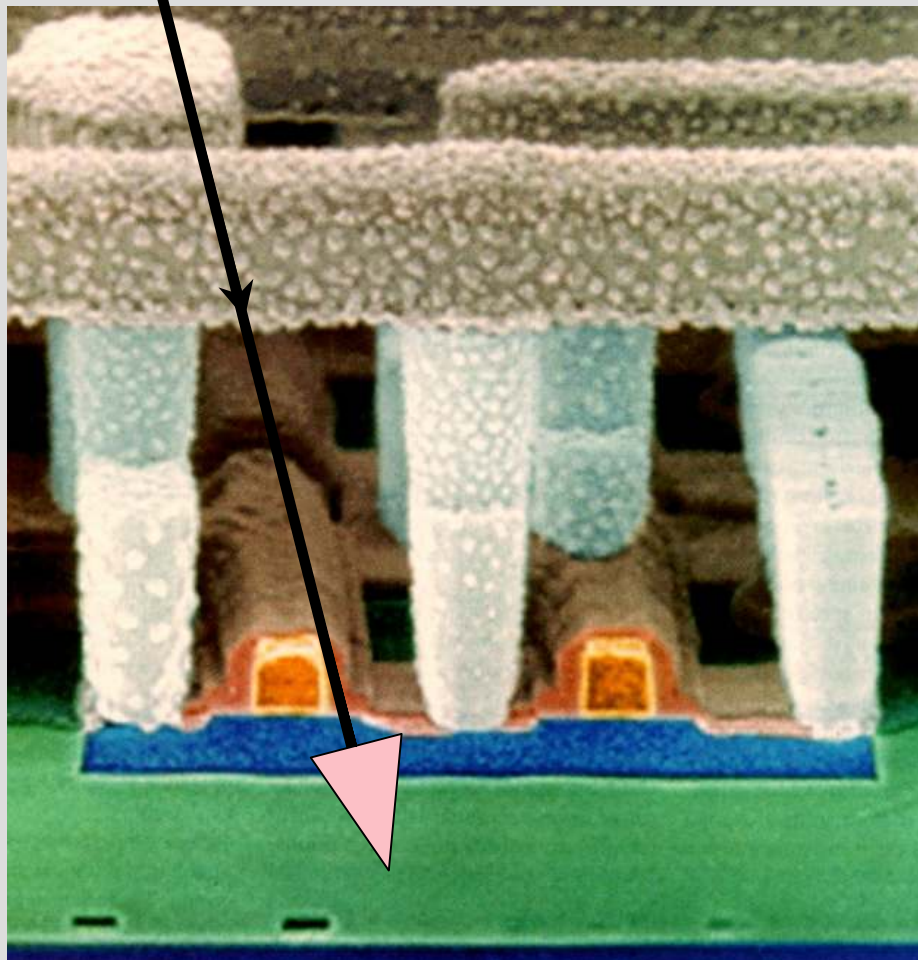

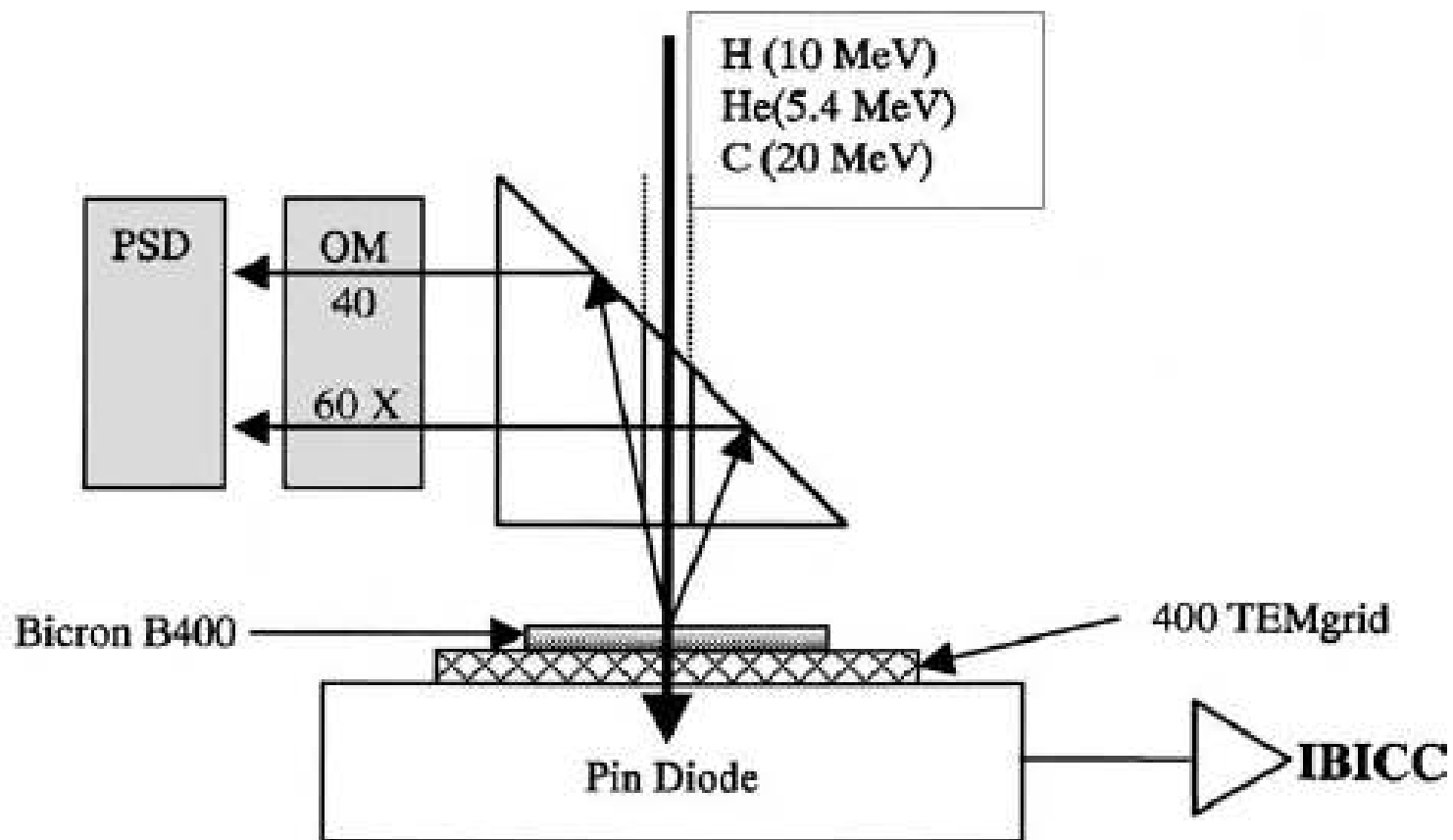
FIB – Fine Ion Beam

Single Event Upset

Single Event Upset

Podsumowanie

➤ Różnorodne typy nowoczesnych akceleratorów dostarczają wiązki jonów o energiach od **kilkudziesięciu eV do kilkuset MeV** a współczesne układy optyki jonowej pozwalają na prowadzenie napromieniowania poczynając od **pojedynczych jonów aż do wiązek o mocy sięgającej 50 kW** mogących pokrywać obiekty o **powierzchni sięgającej 1 m²**.

➤ Jednakże tylko w nielicznych przypadkach cały proces technologiczny może być wykonany przy użyciu technik jonowych. W przytłaczającej większości zastosowań stanowią one, wprawdzie ważny, ale tylko

jeden z etapów wysokiej technologii.

Podsumowanie

Najbliższa przyszłość przyniesie z pewnością znaczące postępy w dziedzinie techniki formowania wiązek jonów i systemów detekcji widm energetycznych cząstek naładowanych

trudno jest więc sobie wyobrazić dziedzinę technologii lub fizyki materiałów, która mogłaby się obejść bez akceleratorów cząstek naładowanych.

Podziękowanie

Jacek Jagielski, Grzegorz Gawlik, Anna Piątkowska

Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych

**Jerzy Piekoszewski, Zbigniew Werner, Lech Nowicki,
A. M. Abdul-Kader, Anna Stonert, Renata Ratajczak**

Instytut Problemów Jądrowych

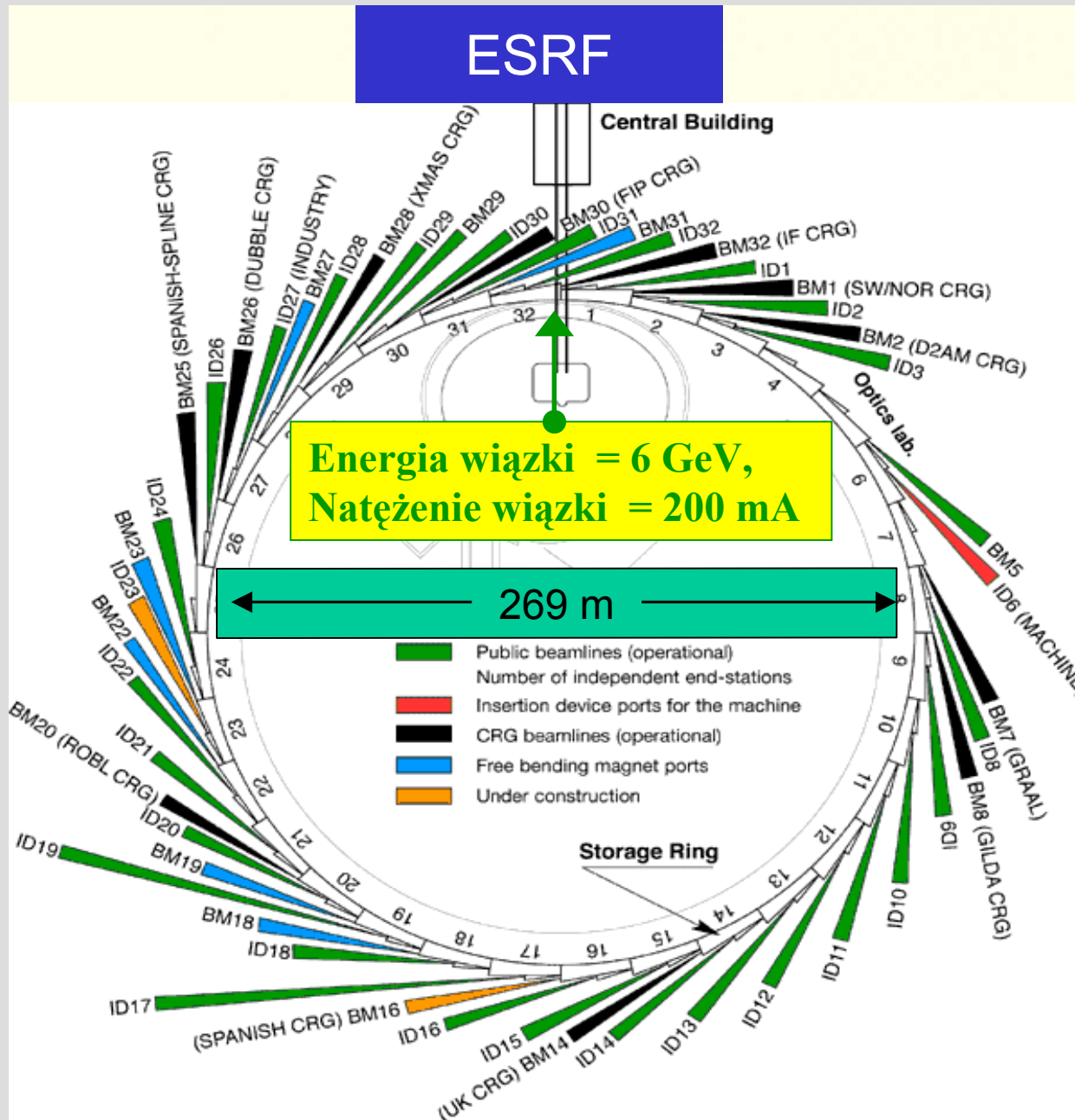

**Wolfhard Möller, Wolfgang Skorupa, Andreas Kolitsch
Christian Neelmeijer, Rainer Groetzschel**

Forschungszentrum Rossendorf

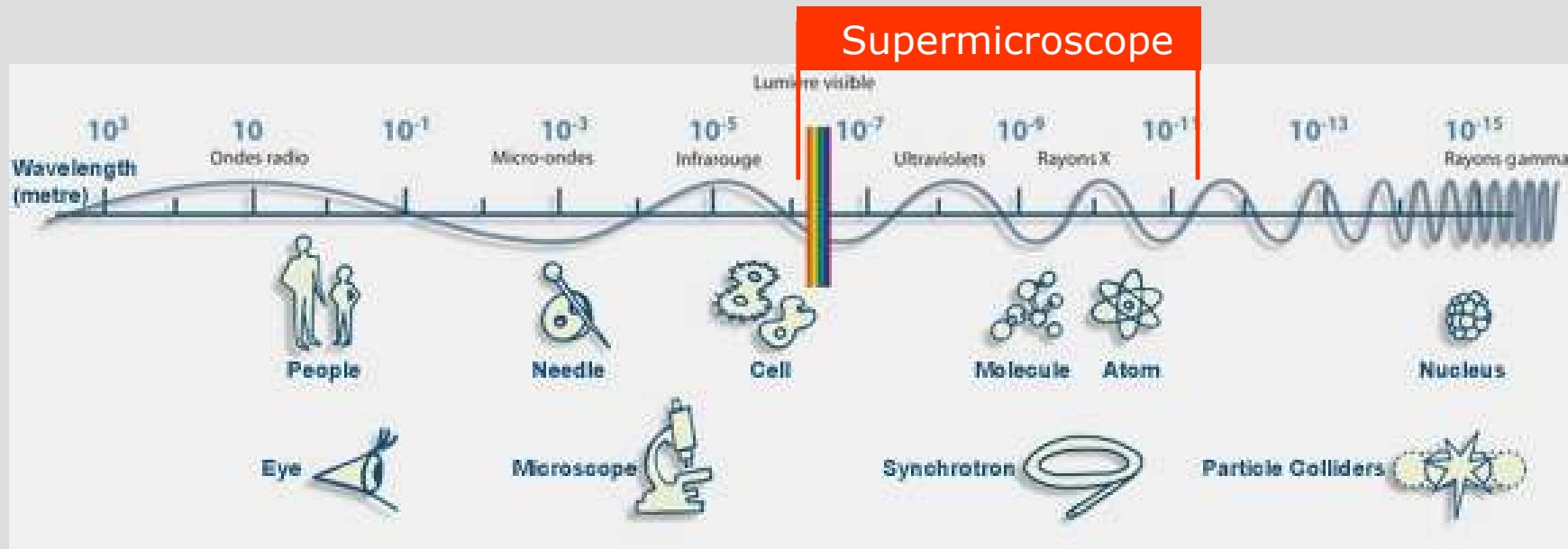

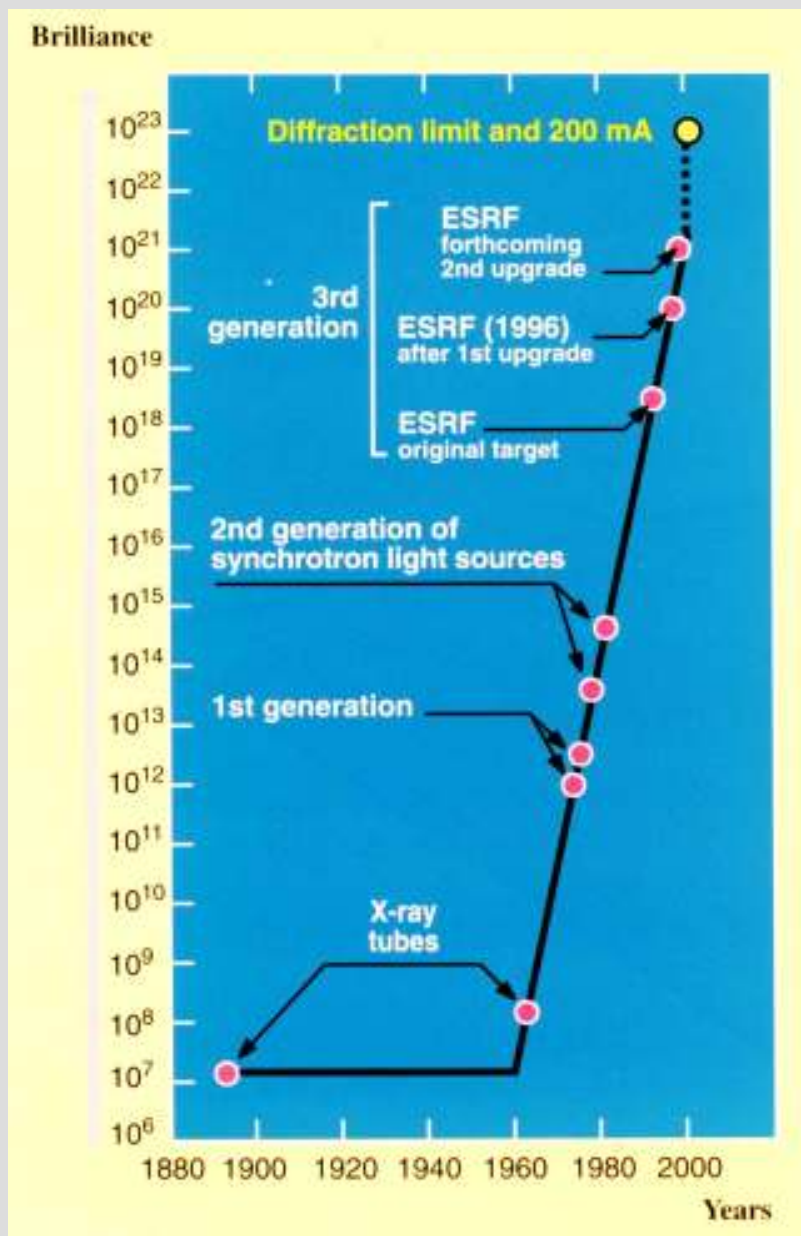

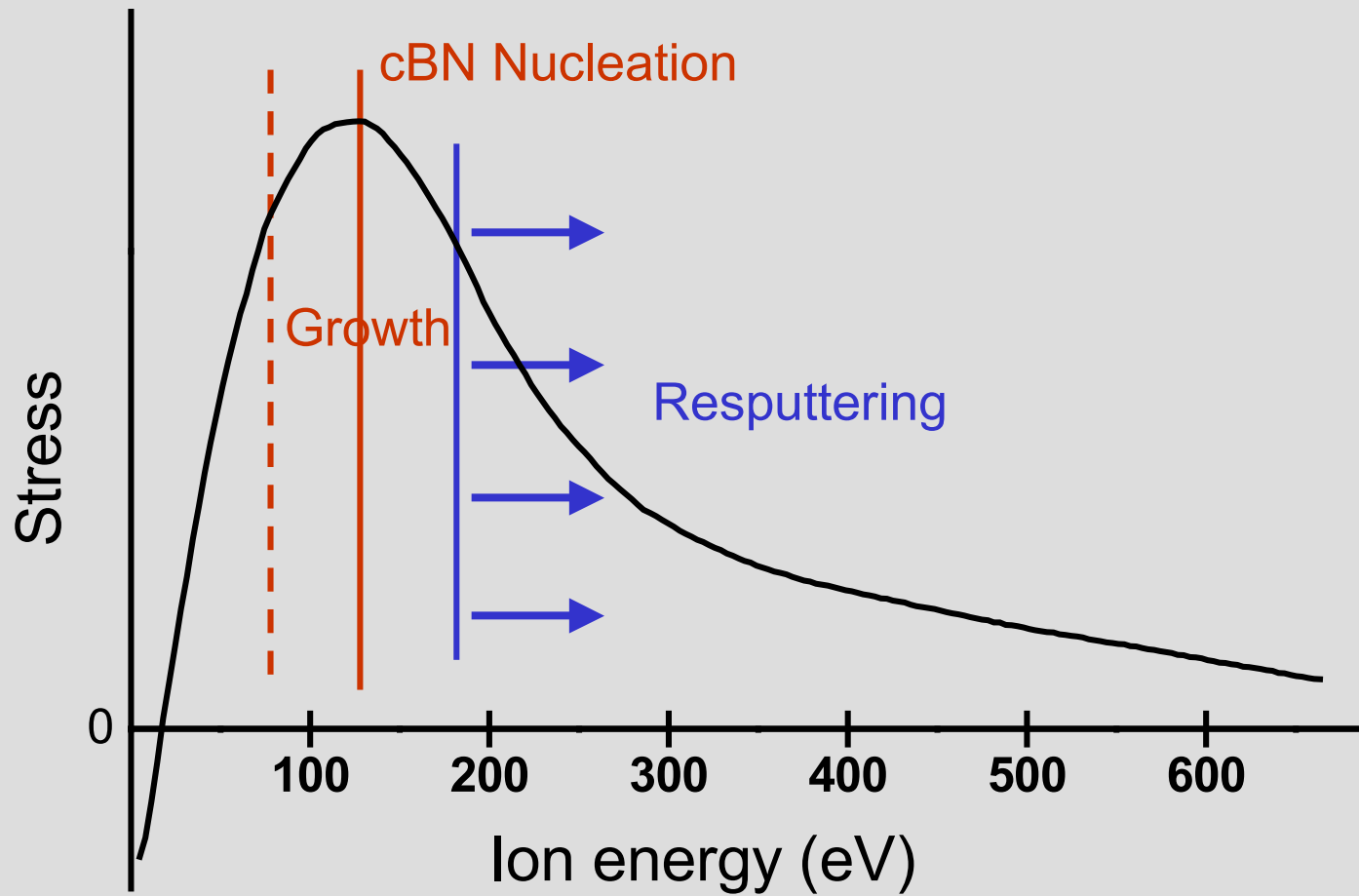

What is a synchrotron ?

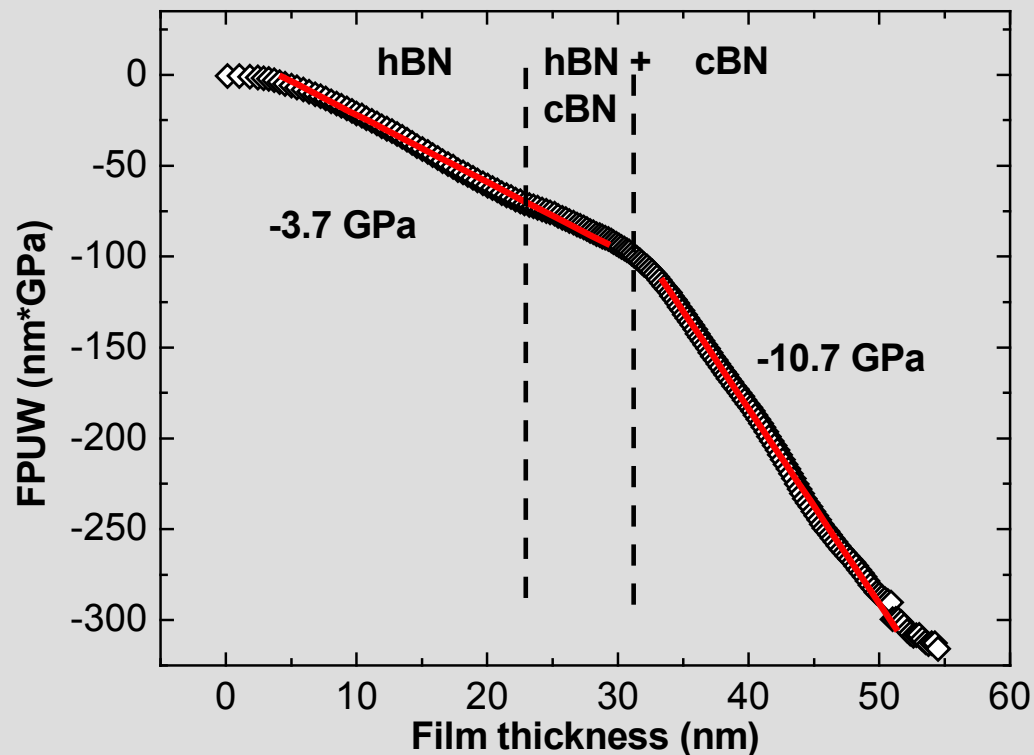

Osadzanie cBN

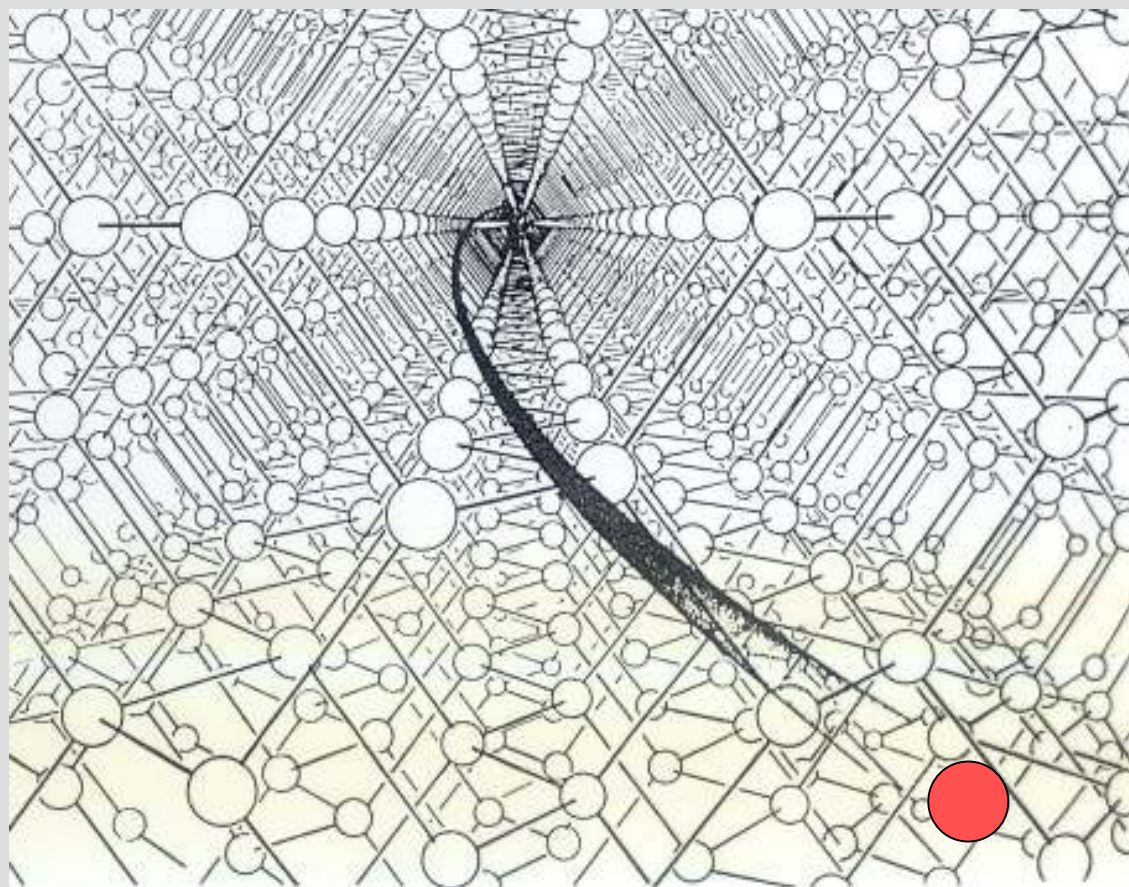

Naprężenia podczas wzrostu cBN

- hBN → cBN: growth rate reduces
- Stress in hBN: -3 to -4 GPa
- After cBN nucleation and coalescence stress increases up to - 10 GPa

Kanałowanie jonów

Badanie kruchości polietylenu metodą zarysowania
(obciążenie = 50 N, $\varnothing = 200 \mu\text{m}$)

